

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

**«Το δικαίωμα ενημέρωσης υπόπτων και κατηγορουμένων: Ζητήματα ερμηνείας
της Οδηγίας 2012/13/ΕΕ και εφαρμογής της στην εσωτερική έννομη τάξη»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Κωνσταντίνα Β. Σταθοπούλου

Αθήνα, 2026

Τριμελής Επιτροπή

Ιωάννα Αναστασοπούλου, Επίκουρη Καθηγήτρια Νομικής ΕΚΠΑ

Όλγα Τσόλκα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Δομίνικος Αρβανίτης, Διδάκτωρ Ευρωπαϊκού Δικαίου

Copyright © Κωνσταντίνα Β. Σταθοπούλου

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Η έγκριση διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Συντομογραφίες

ΔΕΕ: Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΔΣΑΠΔ: Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και Προαιρετικά Πρωτόκολλα

ΕΔΔΑ: Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΕΔΑ: Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

Ε.Ε.Σ.: Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης

ΕΣΔΑ: Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΚΠΔ: Κώδικας Ποινικής Δικονομίας

ΣΛΕΕ: Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΧΕΑΔ: Χώρος Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης

ΧΘΔΕΕ: Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων Ευρωπαϊκής Ένωσης

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	5
Κεφάλαιο I. Ενωσιακό πλαίσιο και θεμελίωση του δικαιώματος ενημέρωσης: από την αμοιβαία αναγνώριση στην Οδηγία 2012/13/ΕΕ	8
1.1. Η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης	8
1.2. Το άρθρο 82 §2 ΣΛΕΕ και οι «ελάχιστοι κανόνες»	9
1.3. Η θεμελίωση του δικαιώματος ενημέρωσης.....	10
1.4. Η Οδηγία 2012/13/ΕΕ για το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών.....	12
Κεφάλαιο II. Το δικαίωμα ενημέρωσης επί των δικονομικών δικαιωμάτων	14
2.1. Η ρύθμιση της Οδηγίας 2012/13/ΕΕ (άρθρο 3).....	14
2.1.1. Η έννοια του «υπόπτου» κατά την Οδηγία 2012/13/ΕΕ.....	16
2.1.2. Η χρονική ενεργοποίηση του δικαιώματος ενημέρωσης.....	17
2.2. Η ενημέρωση για τα δικαιώματα του υπόπτου και κατηγορουμένου κατά τον ελληνικό ΚΠΔ.....	18
2.2.1 Οι δικονομικές συνέπειες της παράλειψης ενημέρωσης	20
2.3. Νομολογία ΔΕΕ	22
2.4. Νομολογία ΕΔΔΑ	23
Κεφάλαιο III. Το δικαίωμα ενημέρωσης για την κατηγορία	25
3.1. Η έννοια της κατηγορίας.....	25
3.1.1. Η χρονική στιγμή της ενημέρωσης.....	25
3.2. Το άρθρο 6 της Οδηγίας 2012/13/ΕΕ.....	27
3.3. Η μεταβολή της κατηγορίας.....	27
3.4. Η ενημέρωση για την κατηγορία στο ελληνικό δίκαιο	28
3.4.1. Η εκ νέου κλήση του υπόπτου	30
3.4.2. Η μεταβολή της κατηγορίας στην ακροαματική διαδικασία	32
3.4.2. Η εισαγγελική παραγγελία ως δικονομική πράξη.....	36
3.5. Νομολογία ΔΕΕ	37

3.5.1. Η υπόθεση C-660/21.....	37
3.5.2. Η υπόθεση C282/20	39
3.6. Νομολογία ΕΔΔΑ	40
Κεφάλαιο IV. Το δικαίωμα πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας.....	41
4.1. Το άρθρο 7 Οδηγίας 2012/13/ΕΕ.....	41
4.2. Η μεταφορά της Οδηγίας 2012/13/ΕΕ στην ελληνική έννομη τάξη για πρόσβαση στο υλικό της δικογραφίας.....	43
4.2.1. Το άρθρο 100 ΚΠΔ.....	44
4.2.2. Το άρθρο 18 του Ν.5232/2025.....	45
4.3. Νομολογία ΕΔΔΑ	49
Συμπέρασμα-Συζήτηση	53
Βιβλιογραφία	56

Εισαγωγή

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματεύεται την Οδηγία 2012/13/ΕΕ, η οποία αφορά στο δικαίωμα ενημέρωσης υπόπτων και κατηγορουμένων στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών. Ειδικότερα, αναλύονται τα τρία επιμέρους δικαιώματα αυτής ήτοι του δικαιώματος ενημέρωσης επί των δικονομικών δικαιωμάτων, του δικαιώματος ενημέρωσης για την φύση της κατηγορίας, καθώς και του δικαιώματος πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας. Πλην της ανάλυσης των άρθρων της Οδηγίας, στην εργασία αναλύεται και η εφαρμογή της στην ελληνική έννομη τάξη με τον Ν. 4236/2014. Υπάρχει μέχρι και σήμερα ορθή ενσωμάτωση και εναρμόνιση με την Ευρωπαϊκή Οδηγία;

Όπως θα δούμε, καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισε η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Σκοπό της Οδηγίας αποτέλεσε η θέσπιση κοινών ελάχιστων κανόνων για το δικαίωμα ενημέρωσης, προκειμένου να υπάρξει ένα ελάχιστο πέπλο προστασίας, κοινό σε όλα τα κράτη μέλη. Η σταδιακή οικοδόμηση του Χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης (ΧΕΑΔ) στην Ευρωπαϊκή Ένωση θεμελιώθηκε, ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης των δικαστικών αποφάσεων. Η αμοιβαία αναγνώριση, ωστόσο, δεν μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά εάν τα κράτη μέλη εμφανίζουν μεγάλες αποκλίσεις στην προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Η Ένωση, με ιδιαίτερη σαφήνεια μετά την υιοθέτηση του «οδικού χάρτη» για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων, ανέδειξε την ανάγκη θέσπισης κοινών ελάχιστων προδιαγραφών στην ποινική διαδικασία, ώστε να επιτευχθεί ισορροπία απέναντι στην ενίσχυση των κατασταλτικών μηχανισμών που είχαν ήδη προηγουμένως αναπτυχθεί. Η Συνθήκη της Λισαβόνας και ιδίως το άρθρο 82 παρ. 2 ΣΛΕΕ παρείχαν τη σαφή νομική βάση για την έκδοση οδηγιών που θεσπίζουν «ελάχιστους κανόνες» σχετικά, μεταξύ άλλων, με τα δικαιώματα των προσώπων στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών. Η επιλογή αυτή σηματοδότησε τη μετάβαση από μία κατ' εξοχήν λειτουργική λογική συνεργασίας (αμοιβαία αναγνώριση) σε μία ενισχυμένη, η οποία αποσκοπεί όχι μόνο στη διευκόλυνση της συνεργασίας, αλλά και στην εμπέδωση ενός ελάχιστου κοινού παρονομαστή αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας.

Η Οδηγία 2012/13/ΕΕ για το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών εντάσσεται ακριβώς σε αυτή τη θεσμική εξέλιξη. Συγκεκριμένα, η

ενημέρωση του υπόπτου και κατηγορουμένου επιχειρείται να μετατραπεί από αόριστη οικονομική έννοια σε συγκεκριμένη υποχρέωση των κρατών-μελών και των αρμόδιων ποινικών αρχών. Η Οδηγία δεν περιορίζεται σε γενικές αρχές, αλλά δομεί το δικαίωμα ενημέρωσης σε τρεις διακριτές εκφάνσεις: α) ενημέρωση για τα βασικά οικονομικά δικαιώματα, β) ενημέρωση για την κατηγορία και γ) πρόσβαση στο υλικό της δικογραφίας παρέχοντας ουσιαστική προετοιμασία του προσώπου για την υπεράσπιση του.

Η σημασία της Οδηγίας 2012/13/ΕΕ αναδεικνύεται εντονότερα εάν ληφθεί υπόψη ότι το δικαίωμα ενημέρωσης λειτουργεί ως θεμέλιο της δίκαιης δίκης. Χωρίς πλήρη και άμεση ενημέρωση για τα δικαιώματα, την κατηγορία και τα έγγραφα της δικογραφίας ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος δεν δύναται να προετοιμάσει την υπεράσπιση του και να υποβάλει τα αιτήματα που προβλέπονται από το νόμο σε κάθε στάδιο της ποινικής διαδικασίας ο ίδιος ή δια του συνηγόρου του. Η ενημέρωση επομένως αποκτά χαρακτήρα «λειτουργικής εγγύησης», δηλαδή δεν αρκεί να παρέχεται τυπικά, αλλά πρέπει να είναι πρακτικά αξιοποιήσιμη, κατανοητή και εγκαίρως παρεχόμενη, ώστε να εξασφαλίζει πραγματική δυνατότητα άμυνας.

Η παρούσα εργασία εξετάζει την Οδηγία 2012/13/ΕΕ αφενός στο πλαίσιο του ενωσιακού δικαίου και της νομολογίας Δικαστηρίου Ευρωπαϊκής Ένωσης και Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του ανθρώπου και αφετέρου την ενσωμάτωση της στην ελληνική πραγματικότητα. Σε ποιο βαθμό η ελληνική έννομη τάξη ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της Οδηγίας, ιδίως υπό το φως πρόσφατων νομοθετικών παρεμβάσεων που επηρεάζουν την πρόσβαση στο υλικό της δικογραφίας;

Η διάρθρωση της εργασίας ακολουθεί τη συστηματική δομή της ίδιας της Οδηγίας και αντανakλά τις τρεις βασικές εκφάνσεις του δικαιώματος ενημέρωσης. Στο Κεφάλαιο I παρουσιάζεται το ενωσιακό πλαίσιο που οδήγησε από την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης στη θέσπιση ελάχιστων οικονομικών κανόνων με βάση το άρθρο 82 παρ. 2 ΣΛΕΕ και αναλύεται η θεμελίωση του δικαιώματος ενημέρωσης μέσα από διεθνή κείμενα, την ΕΣΔΑ, τον Χάρτη και το ελληνικό συνταγματικό πλαίσιο. Στο Κεφάλαιο II εξετάζεται το δικαίωμα ενημέρωσης για τα οικονομικά δικαιώματα, με έμφαση στο άρθρο 3 της Οδηγίας, στην έννοια του «υπόπτου» και στη χρονική ενεργοποίηση της ενημέρωσης, σε αντιπαράβολή με την ελληνική ρύθμιση και τις οικονομικές συνέπειες της παράλειψης. Στο Κεφάλαιο III αναλύεται το δικαίωμα

ενημέρωσης για την κατηγορία (άρθρο 6), οι απαιτήσεις σαφήνειας, καθώς και το πρόβλημα της μεταβολής της κατηγορίας τόσο σε ενωσιακό, όσο και σε ελληνικό επίπεδο. Τέλος, στο Κεφάλαιο IV εξετάζεται το δικαίωμα πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας (άρθρο 7), οι επιτρεπτοί περιορισμοί του και η κρίσιμη σύνδεσή του με την προετοιμασία της υπεράσπισης και τον έλεγχο της κράτησης, με ειδική αναφορά στις επιλογές του Έλληνα νομοθέτη και στις πρόσφατες εξελίξεις που επηρεάζουν τη στάθμιση μεταξύ προστασίας της έρευνας και αποτελεσματικής άμυνας. Με τη μεθοδολογική αυτή επιλογή, μπορούμε να κατανοήσουμε καλύτερα την αλληλένδετη σχέση του εθνικού με το ενωσιακό δίκαιο.

Κεφάλαιο I. Ενωσιακό πλαίσιο και θεμελίωση του δικαιώματος ενημέρωσης: από την αμοιβαία αναγνώριση στην Οδηγία 2012/13/ΕΕ

1.1. Η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης

Ο σκοπός της Συνθήκης του Άμστερνταμ για τη δημιουργία ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, συνδέθηκε με την δικαστική συνεργασία των κρατών-μελών. Η σταδιακή οικοδόμηση του Χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, είχε ως βάση, ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης των δικαστικών αποφάσεων ως «ακρογωνιαίο λίθο» της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις¹. Ωστόσο δεν αποτέλεσε εύκολο εγχείρημα, δεδομένου ότι τα κράτη μέλη έπρεπε να παραχωρήσουν αρμοδιότητες που άπτονταν της δημόσιας τάξης και ασφάλειας τους, καθώς και της εθνικής τους κυριαρχίας.

Σύμφωνα με τον κ. Μυλωνόπουλο, η αμοιβαία αναγνώριση ως πολιτική «δεν πρέπει να επιδιώκεται έναντι οποιουδήποτε τιμήματος, προ παντός δε όχι επί βλάβη σημαντικών και γνήσιων αρχών του Δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης»². Ήδη από το 1999 έγινε αντιληπτό, από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Τάμπερε και την Ανακοίνωση της Επιτροπής στους συννομοθέτες το έτος 2000, ότι τα ζητήματα δικονομικού δικαίου θα πρέπει να τεθούν στο προσκήνιο και να υπάρξουν κοινές ελάχιστες προδιαγραφές, που θα διευκολύνουν την αμοιβαία αναγνώριση³. Το Συμβούλιο λαμβάνοντας αυτά υπόψη πράγματι υιοθέτησε «το Πρόγραμμα μέτρων για την εφαρμογή της αμοιβαίας αναγνώρισης ποινικών αποφάσεων», που αφορά εξ αρχής όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας από την προδικασία μέχρι και την εκτέλεση⁴.

¹ G. Vermeulen – van L. Puyenbroeck, «Approximation and mutual recognition of procedural safeguards of suspects and defendants in criminal proceedings throughout the European Union» στο Topical Issues in EU and International Crime Control, Maklu, 2010, σ. 22.

² Χ. Μυλωνόπουλος, «Το Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας», διαθέσιμο στο: <http://www.mylonopoulos.gr/publication/article/49/to-eyropaiko-poiniko-dikaio-meta-ti-synthiki-tislisavonas.html>.

³ Αρ. 37 συμπέρασμα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Τάμπερε (1999) και Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, σ. 19.

⁴ Πρόγραμμα μέτρων για την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης των ποινικών αποφάσεων, ΕΕ C12/10 της 15.01.2001, σ. 11.

1.2. Το άρθρο 82 §2 ΣΛΕΕ και οι «ελάχιστοι κανόνες»

Το 2009, με την υιοθέτηση του Ψηφίσματος του Συμβουλίου «*σχετικά με τον οδικό χάρτη για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή των κατηγορουμένων στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών*»⁵, διαπιστώθηκε και επισήμως η αναγκαιότητα λήψης ειδικών μέτρων με σκοπό την προστασία των δικονομικών δικαιωμάτων⁶. Η Ένωση «*διεκδικεί την ανάληψη ενός κύριου ρόλου*» έναντι των πολιτών, σε πεδία που άπτονται της εθνικής κυριαρχίας και αναδεικνύεται ως πρωταρχικός ρυθμιστικός παράγοντας για την δημιουργία «*ενός χώρου ποινικής δικαιοσύνης*».

Μετά τη Συνθήκη της Λισαβώνας, η αμοιβαία αναγνώριση κατοχυρώνεται στο άρθρο 82 παρ. 1 στοιχ. α' ΣΛΕΕ, η οποία παρέχει τη δυνατότητα θέσπισης ελάχιστων κανόνων σχετικά με τα δικαιώματα των προσώπων στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας. Έτσι, ο ενωσιακός νομοθέτης προχωρά στην έκδοση των σχετικών οδηγιών⁷. Οι εν λόγω πράξεις, όπως εύστοχα επισημαίνεται στη θεωρία, «*συνιστούν ήδη ένα corpus minimum ενωσιακής ποινικής δικονομίας*»⁸. Μέσω αυτών, η Ευρωπαϊκή Ένωση καθιερώνει ελάχιστα πρότυπα προστασίας αναφορικά με τα δικαιώματα των υπόπτων, των κατηγορουμένων, καθώς και των προσώπων που αναζητούνται δυνάμει ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης⁹.

Με σκοπό τη διευκόλυνση της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης των δικαστικών αποφάσεων και διαταγών, το άρθρο 82 παρ. 2 ΣΛΕΕ, ορίζει ότι το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορούν, να θεσπίζουν, μέσω των οδηγιών, ελάχιστους κανόνες οι οποίοι αφορούν τα δικαιώματα

⁵ ΕΕ C 295/4.12.2009, σ. 1 επ.

⁶ Αιτ. σκ. 10 προοιμίου Ψηφίσματος, Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, «Κοινές δικονομικές αρχές ως βάση μιας διακρατικής ποινικής καταστολής», ΠοινΧρ 2007, σ. 687, κατά την οποία «[α]ν εννοεί [...] κανείς ουσιαστικά ότι η Ενωμένη Ευρώπη πρέπει να θέτει στο επίκεντρο του ενδιαφέροντός της τον πολίτη, τότε πρέπει να δώσει άμεση προτεραιότητα σε παρεμβάσεις που θα στηρίζουν τα δικαιώματα των κατηγορουμένων».

⁷ Ο. Τσόλκα, *Οι ενωσιακοί «ελάχιστοι κανόνες» για τα δικαιώματα εκζητουμένων, υπόπτων και κατηγορουμένων προσώπων*, Το Φιλελεύθερο Ποινικό Δίκαιο-Τόμος στη μνήμη του Καθηγητή Ποινικού Δικαίου Στέφανου Παύλου, σ. 322.

⁸ Η. Αναγνωστόπουλος, *Δικαιώματα των κατηγορουμένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση: οι οδηγίες 2010/64/ΕΕ και 2012/13/ΕΕ*, Αθήνα 2017, σ. V.

⁹ Δ. Αρβανίτης, «Τα δικαιώματα πρόσβασης σε συνήγορο και νομικής βοήθειας στην Ε.Ε.», *The Art of Crime, Η Ποινική Δικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης-Τάσεις και προκλήσεις*, 8ο Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, σ. 69 κ.ε.

των προσώπων που διώκονται ποινικά, τα δικαιώματα των θυμάτων εγκληματικών πράξεων, καθώς και λοιπά ζητήματα που άπτονται της ποινικής διαδικασίας.

Η εν λόγω διάταξη καθιστά δυνατή την ελάχιστη εναρμόνιση των δικονομικών κανόνων του ποινικού δικαίου των κρατών-μελών σε ορισμένους τομείς και έχει αποτελέσει τη νομική βάση για την έκδοση σειράς ενωσιακών οδηγιών. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγεται και η Οδηγία 2012/13/ΕΕ σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας.¹⁰

1.3. Η θεμελίωση του δικαιώματος ενημέρωσης

Το δικαίωμα στην ενημέρωση πηγάζει από διεθνή και ευρωπαϊκά κείμενα. Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 9 παρ. 2 ΔΣΑΠΔ: *«Οποιοσδήποτε συλλαμβάνεται, πληροφορείται, τη στιγμή της σύλληψής του, τους λόγους της σύλληψης και ενημερώνεται αμέσως για οποιεσδήποτε κατηγορίες εναντίον του»*. Το δικαίωμα ενημέρωσης εδράζεται και στο άρθρο 14 παρ. 3 α) ΔΣΑΠΔ το οποίο προβλέπει ότι τουλάχιστον μία από τις εγγυήσεις που έχει κάθε πρόσωπο που κατηγορείται για ποινικό αδίκημα είναι *«να πληροφορηθεί το συντομότερο δυνατό σε γλώσσα που κατανοεί και λεπτομερώς, τη φύση και τους λόγους της κατηγορίας εναντίον του»*.

Επιπροσθέτως και η Αμερικανική Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου προβλέπει στα πλαίσια του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη το δικαίωμα κάθε κατηγορούμενου να απολαμβάνει, σε πλήρη ισότητα κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, ελάχιστες εγγυήσεις μεταξύ των οποίων είναι το δικαίωμα *«σε προηγούμενη λεπτομερή ενημέρωση του κατηγορουμένου για τις εναντίον του κατηγορίες»* (άρθρο 8 παρ. 2 β). Το άρθρο 7§4 της ίδιας Σύμβασης προβλέπει ότι *«Κάθε πρόσωπο που κρατείται πρέπει να ενημερώνεται για τους λόγους της κράτησής του και να πληροφορείται το συντομότερο δυνατόν για την ή τις εναντίον του κατηγορίες»*. Επιπλέον, μια εκ των προϋποθέσεων της νόμιμης σύλληψης και προσωρινής κράτησης είναι η επίδοση του εντάλματος κατά τη στιγμή της σύλληψεως ή προσωρινής κράτησης. Ο στόχος της συγκεκριμένης διάταξης, είναι να δύναται ο συλληφθείς να

¹⁰ Βλ. σχόλιο Δ. Λέντζη στην ΔΕΕ της 22.06.2023 C-660/2, Αρμενόπουλος, αριθμός τεύχους 7, 2023, σ. 961-966.

πληροφορηθεί τους λόγους σύλληψής του, ώστε να μπορεί να προετοιμάσει και την υπεράσπιση του¹¹.

Δεν θα μπορούσαμε να παραβλέψουμε την Ευρωπαϊκή Σύμβαση δικαιωμάτων του ανθρώπου. Ειδικότερα, κατά το άρ. 6§3 ΕΣΔΑ, ήτοι του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, κάθε κατηγορούμενος έχει δικαίωμα: α) να πληροφορηθεί λεπτομερώς το συντομότερο δυνατό και σε γλώσσα που κατανοεί τη φύση και τον λόγο της εναντίον του κατηγορίας, β) να διαθέτει τον απαιτούμενο χρόνο προκειμένου να προετοιμάσει την υπεράσπισή του, γ) να υπερασπιστεί ο ίδιος τον εαυτό του ή να ορίσει συνήγορο της επιλογής του, ή σε περίπτωση οικονομικής αδυναμίας, να του παρασχεθεί νομική βοήθεια χωρίς οικονομική επιβάρυνση, όταν αυτό απαιτείται προς το συμφέρον της δικαιοσύνης, δ) να εξετάσει ή να ζητήσει να εξεταστούν οι μάρτυρες κατηγορίας και να πετύχει την πρόσκληση και εξέταση μαρτύρων υπεράσπισης με τους ίδιους όρους με αυτούς των μαρτύρων κατηγορίας και ε) να τύχει δωρεάν συνδρομής διερμηνέα, εάν δεν κατανοεί ή δεν μιλάει τη γλώσσα που χρησιμοποιείται στο Δικαστήριο.

Τέλος, ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης δυνάμει του άρθρου 47, κατοχυρώνει το δικαίωμα στη χρηστή απονομή δικαιοσύνης. Σύμφωνα με το άρθρο 48§2 του Χάρτη: *«διασφαλίζεται ο σεβασμός των δικαιωμάτων της υπεράσπισης σε κάθε κατηγορούμενο»* ενώ στο άρθρο 6 διατυπώνεται ότι *«κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια»*. Το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών έχει αποτελέσει αντικείμενο του παράγωγου δικαίου της ΕΕ.

Σε εθνικό επίπεδο και ειδικότερα στο Σύνταγμα της Ελλάδος στο άρθρο 6§1 αυτού ορίζεται ότι: *«Κανένας δεν συλλαμβάνεται ούτε φυλακίζεται χωρίς αιτιολογημένο δικαστικό ένταλμα, που πρέπει να επιδοθεί τη στιγμή που γίνεται η σύλληψη ή η προφυλάκιση. Εξαιρούνται τα αυτόφωρα εγκλήματα»*. Δυνάμει αυτής της διάταξης παρέχεται προστασία της προσωπικής ασφάλειας και παράλληλα κατοχυρώνονται συνταγματικές εγγυήσεις της σύλληψης και της προσωρινής κράτησης. Μία εκ των βασικών προϋποθέσεων της νόμιμης σύλληψης και κράτησης είναι το ένταλμα να είναι *«αιτιολογημένο»* και ως εκ τούτου να ορίζει το πρόσωπο που προέβη σε μία

¹¹ Π. Δαγτόγλου, *Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, Α'*, Δεύτερη Αναθεωρημένη Έκδοση, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2005, σ. 294-295.

συγκεκριμένη παράβαση ορισμένης ποινικής διατάξεως, για την οποία αυτός συλλαμβάνεται και τελικώς κρατείται.

1.4. Η Οδηγία 2012/13/ΕΕ για το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών

Η Οδηγία που μελετάται στην παρούσα εργασία αποτελεί την δεύτερη από τις έξι οδηγίες που υιοθετήθηκαν με τον Οδικό Χάρτη για τα δικονομικά δικαιώματα των υπόπτων και κατηγορουμένων κατά το χρονικό διάστημα από το 2010 έως το 2016¹². Μάλιστα, εντάσσεται στο πλαίσιο των ενωσιακών παρεμβάσεων που είχαν πέραν του στόχου της ενίσχυσης των δικονομικών δικαιωμάτων υπόπτων και κατηγορουμένων, είχαν και τη διασφάλιση μίας δίκαιης διεξαγωγής της ποινικής διαδικασίας.

Η εφαρμογή της Οδηγίας αφορά ποινικές διαδικασίες και ευρωπαϊκά εντάλματα σύλληψης, όχι διαδικασίες οι οποίες δεν έχουν ως αντικείμενο τον προσδιορισμό της ποινικής ευθύνης¹³. Ως μη εμπίπτουσες στο πεδίο εφαρμογής του ΔΕΕ, έχουν χαρακτηριστεί οι διαδικασίες που έχουν νομοθετικό χαρακτήρα και αφορούν την ανάκληση αμνηστίας, καθώς και οι διαδικασίες που σχετίζονται με τον έλεγχο της συνταγματικότητας της εν λόγω ανάκλησης, ανεξαρτήτως του αν και σε ποιο βαθμό επηρεάζουν τη δικονομική θέση του ενδιαφερόμενου προσώπου¹⁴. Αντιθέτως, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι από το γράμμα του άρθρου 2 παρ. 1 προκύπτει ότι ο όρος «διαδικασία» καταλαμβάνει και τις διαδικασίες που οδηγούν στον περιορισμό προσώπων σε ψυχιατρικό κατάστημα, οι οποίες, παρότι δεν συνεπάγονται την επιβολή ποινής υπό τη στενή έννοια του όρου, καταλήγουν, εντούτοις, στην επιβολή μέτρου που στερεί την προσωπική ελευθερία. Βασική προϋπόθεση, ωστόσο, αποτελεί το γεγονός ότι το εν λόγω μέτρο επιβάλλεται όχι αποκλειστικά για θεραπευτικούς σκοπούς, αλλά και για λόγους προστασίας και ασφάλειας, σε βάρος προσώπων των οποίων η ψυχική κατάσταση, κατά τον χρόνο τέλεσης πράξης που συνιστά ποινικό αδίκημα, δικαιολογούσε την τοποθέτησή τους σε ψυχιατρικό ίδρυμα αντί της επιβολής ποινικής κύρωσης¹⁵.

¹² T. Wahl, Die EU-Richtlinien zur Stärkung der Strafverfahrensrechte im Spiegel der EMRK, ERA Forum 2017, σ. 312 κε.

¹³ Σκέψη 16 προοιμίου Οδηγίας 2012/13/ΕΕ: «Η παρούσα οδηγία θα πρέπει να ισχύει για υπόπτους και κατηγορουμένους ανεξαρτήτως του νομικού τους καθεστώτος, της ιθαγένειας ή της εθνικότητάς τους».

¹⁴ ΔΕΕ, C – 203/20, απόφαση της 16.12.2021, παρ. 71-72.

¹⁵ ΔΕΕ, C – 467/18, απόφαση της 19.9.2019, παρ. 37-41, 54.

Η εν λόγω Οδηγία εδράζεται στο άρθρο 82 παρ. 2 ΣΛΕΕ, το οποίο προβλέπει τη θέσπιση ελάχιστων κοινών κανόνων, στον βαθμό που αυτό είναι αναγκαίο για τη διευκόλυνση της αμοιβαίας αναγνώρισης δικαστικών αποφάσεων. Παρά τη σημαντική συμβολή της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην προσέγγιση των εθνικών ποινικών δικονομικών συστημάτων, εξακολουθούν να υφίστανται ουσιώδεις αποκλίσεις μεταξύ των κρατών μελών, οι οποίες είναι ικανές να υπονομεύσουν την αμοιβαία εμπιστοσύνη στον ευρωπαϊκό ποινικό χώρο. Εξάλλου, έχει επισημανθεί στη θεωρία ότι το σύστημα προστασίας της ΕΣΔΑ, παρά τον αίριο ρόλο του, παρουσιάζει περιορισμένη αποτελεσματικότητα ως προς την ώθηση των εθνικών νομοθετών σε ουσιαστικές μεταρρυθμίσεις της ποινικής δικονομίας, καθώς η παρέμβαση του ΕΔΔΑ έπεται και συνδέεται με συγκεκριμένες υποθέσεις, οι οποίες τυγχάνουν ίσως και άγνωστες στα εθνικά ποινικά συστήματα.

Εντός του πλαισίου αυτού, η Οδηγία 2012/13/ΕΕ επιδιώκει να καθιερώσει κοινά ελάχιστα πρότυπα ενημέρωσης των υπόπτων και κατηγορουμένων, λαμβάνοντας υπόψη τόσο την κάθετη διάσταση της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, όσο και την οριζόντια διάσταση της αμοιβαίας αναγνώρισης. Το δικαίωμα ενημέρωσης, όπως κατοχυρώνεται στην Οδηγία, παρουσιάζει ουσιαστικά τρία δικαιώματα, ήτοι περιλαμβάνει αφενός το δικαίωμα ενημέρωσης για τα βασικά θεμελιώδη δικονομικά δικαιώματα (άρθρο 3 της Οδηγίας), αφετέρου το δικαίωμα ενημέρωσης για την κατηγορία (άρθρο 6) και τέλος το δικαίωμα πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας (άρθρο 7)¹⁶.

Ουσιώδη ρόλο διαδραματίζει η νομολογία του ΕΔΔΑ¹⁷, καθώς έχει θεσπίσει - πλην των ρητώς προβλεπομένων- ορισμένα δικαιώματα κατηγορουμένων, όπως η έγκαιρη ενημέρωση περί θεμελιωδών δικαιωμάτων, ή η έγκαιρη ενημέρωση για την μεταβολή της κατηγορίας¹⁸. Πέραν της νομολογίας του ΕΔΔΑ, παρατηρείται πως η Οδηγία εισάγει πιο συγκεκριμένες υποχρεώσεις ως προς το περιεχόμενο, τον χρόνο και τον τρόπο ενημέρωσης, καθώς και ως προς τη δυνατότητα ελέγχου της συμμόρφωσης των εθνικών αρχών. Ειδικότερα, αποδίδεται ιδιαίτερη σημασία στην έννοια του

¹⁶ Η. Αναγνωστόπουλος, «Τα δικαιώματα διερμηνείας, μετάφρασης και ενημέρωσης. Η νομολογιακή πρόσληψη και ο νέος ΚΠΔ», Η Ποινική Δικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης-Τάσεις και προκλήσεις, 8ο Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, σ. 110.

¹⁷ Βλ. σκ. 14 Προοιμίου όπου ο όρος «ποινική κατηγορία» έχει στην Οδηγία ταυτόσημη έννοια με αυτό του άρθρου 6 ΕΣΔΑ περί «κατηγορίας ποινικής φύσεως».

¹⁸ Ο.π. Αναγνωστόπουλο, σ. 111.

«υπόπτου», η οποία σύμφωνα με την υπόθεση Zaichenko¹⁹, δεν συμπίπτει αποκλειστικά με την τυπική απαγγελία κατηγορίας, αλλά προσδιορίζεται με βάση ουσιαστικά κριτήρια, όπως θα δούμε και στη συνέχεια.

Τελικώς, η Οδηγία 2012/13/ΕΕ δεν περιορίζεται στην απλή κωδικοποίηση εγγυήσεων, αλλά επιχειρεί να υπερβεί τα κενά του ευρωπαϊκού πλαισίου, εισάγοντας δεσμευτικότερες απαιτήσεις για τα κράτη μέλη. Ωστόσο, η πραγματική της αποτελεσματικότητα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον τρόπο ερμηνείας και κυρίως εφαρμογής της στα εθνικά ποινικά συστήματα, γεγονός που καθιστά αναγκαία τη σύμφωνη με το ενωσιακό δίκαιο ερμηνεία των εθνικών δικονομικών κανόνων²⁰.

Κεφάλαιο II. Το δικαίωμα ενημέρωσης επί των δικονομικών δικαιωμάτων

2.1. Η ρύθμιση της Οδηγίας 2012/13/ΕΕ (άρθρο 3)

Σύμφωνα με την Οδηγία 2012/13/ΕΕ, οι ύποπτοι και κατηγορούμενοι πρέπει να ενημερώνονται άμεσα για τα βασικά δικονομικά τους δικαιώματα, ήτοι για το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο, το δικαίωμα δωρεάν νομικής συνδρομής υπό τις προβλεπόμενες προϋποθέσεις, το δικαίωμα ενημέρωσης για την κατηγορία, το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης, καθώς και το δικαίωμα σιωπής. Ειδικότερα, στο άρθρο 381 της Οδηγίας ορίζεται η υποχρέωση των κρατών μελών να «διασφαλίζουν την ενημέρωση του υπόπτου ή κατηγορουμένου» αναφορικά με τουλάχιστον πέντε θεμελιώδη δικαιώματα, ώστε να καταστεί εφικτή η «αποτελεσματική άσκησή τους». Η μη περιοριστική αναφορά τους και στο κείμενο της Οδηγίας και στο σημείο 20 του Προοιμίου²¹, καταδεικνύει ότι η σχετική υποχρέωση των κρατών μελών επεκτείνεται στην ενημέρωση και για άλλα δικαιώματα, εκτός των ως άνω

¹⁹ Zaichenko κατά Ρωσίας, διαθέσιμη στο: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-97346%22%5D%7D>

²⁰ Allegrezza S., Covolo V., *The Directive 2012/13/EU on the Right to Information in Criminal Proceedings: Status quo or step forward?*, σε: *European Criminal Law Review/συλλογικό τόμο*, 2016, σ. 41 κ.ε.

²¹ Στο σημείο 20 του Προοιμίου της Οδηγίας αναφέρεται ότι: «*Η παρούσα οδηγία θεσπίζει ελάχιστες διατάξεις σχετικά με την υποχρέωση ενημέρωσης των υπόπτων και κατηγορουμένων για τα δικαιώματά τους. Αυτά ισχύουν με την επιφύλαξη ενημέρωσης που παρέχεται σχετικά με άλλα δικονομικά δικαιώματα τα οποία απορρέουν από τον Χάρτη, την ΕΣΔΑ, το εθνικό δίκαιο και το ισχύον δίκαιο της Ένωσης όπως έχει ερμηνευθεί από τα αρμόδια δικαστήρια...*»

αναφερθέντων, τα οποία προβλέπονται στο εθνικό δίκαιο, τον ΧΘΔΕΕ, την ΕΣΔΑ ή την νομολογία των αρμοδίων δικαστηρίων.

Η ενημέρωση αυτή μπορεί να παρέχεται προφορικά ή γραπτά, πλην όμως πρέπει να γίνεται σε απλή και κατανοητή γλώσσα, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες ευάλωτων προσώπων. Δέον να αναφερθεί, ότι η Οδηγία δεν αρκείται στην τυπική παροχή πληροφοριών, αλλά απαιτεί ουσιαστική κατανόηση των δικαιωμάτων εκ μέρους του υπόπτου ή κατηγορουμένου, άλλως η πρακτική άσκηση της υπεράσπισης καθίσταται προσχηματική.

Αναφορικά με τον ύποπτο ή τον κατηγορούμενο, που συλλαμβάνεται ή κρατείται, παρέχεται κατά το άρθρο 4, πληρέστερη ενημέρωση. Στην συγκεκριμένη περίπτωση χορηγείται ένα έγγραφο (Letter of rights), όπου αναγράφονται τα δικαιώματά του και μάλιστα ο ύποπτος ή κατηγορούμενος δύναται να το κατέχει καθ' όλο το διάστημα το οποίο κρατείται²². Η Εθνική Επιτροπή για τα δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ), τονίζει την υποχρέωση χορήγησης εγγράφου δικαιωμάτων από τις αρμόδιες αρχές, η οποία αντιστοιχεί στην ήδη υφιστάμενη πρακτική των αστυνομικών αρχών της χορήγησης πληροφοριακού δελτίου στους συλληφθέντες²³. Μία πολύ ενδιαφέρουσα σύσταση της ΕΕΔΑ αποτελεί η διάθεση του συγκεκριμένου εγγράφου δικαιωμάτων και στη γραφή Braille²⁴.

Με βάση την Οδηγία που μελετούμε, παρατηρείται ότι το παράγωγο δίκαιο της ΕΕ παρέχει πληρέστερη προστασία από το δίκαιο της ΕΣΔΑ. Αυτό προκύπτει στην απόφαση του ΕΔΔΑ, Hermi κατά Ιταλίας, στην οποία το έγγραφο που ενημέρωνε τον προσφεύγοντα για την ημερομηνία της συζήτησης ενώπιον του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου, δεν ανέγραφε ότι ο ίδιος ο προσφεύγων έπρεπε να αιτηθεί, τουλάχιστον πέντε ημέρες πριν την συζήτηση, να οδηγηθεί στην αίθουσα του δικαστηρίου και για την παράλειψη αυτή, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι δεν μπορεί να επιβάλλεται στο Κράτος η υποχρέωση να αναφέρονται με λεπτομέρεια, σε κάθε πράξη της διαδικασίας τα

²² Silvia Allegrezza, Valentina Covolo, Directive 2012/13/EU on the right to information in criminal proceedings σε ό.π., σ. 54

²³ Τα πληροφοριακά δελτία μεταφράστηκαν και διανεμήθηκαν στις υπηρεσίες της ΕΛ.ΑΣ. με την εγκύκλιο διαταγή του Αρχηγού της ΕΛ.ΑΣ. υπ' αριθμ. 7100/24/3-ε' της 12.10.2010. Παρέχονται σε 14 γλώσσες: Ελληνικά, Αγγλικά, Αλβανικά, Αραβικά, Βουλγαρικά, Γαλλικά, Γερμανικά, Ισπανικά, Ιταλικά, Πολωνικά, Ρωσικά, Ρουμάνικα, Σέρβικα και Τουρκικά.

²⁴ Το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία και το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, Έκθεση Συστάσεων ΕΕΔΑ Οδηγός Νομολογίας ΕΔΔΑ και ΔΕΕ, σ. 35.

δικαιώματα και οι δυνατότητες του κατηγορουμένου, αλλά είναι υποχρέωση του συνηγόρου κάθε κατηγορουμένου να συμβουλεύει τον εντολέα του σχετικά με τη συνέχεια της εναντίον του διαδικασίας και τις ενέργειες στις οποίες πρέπει να προβεί, προκειμένου να ασκήσει τα δικαιώματά του.

2.1.1. Η έννοια του «υπόπτου» κατά την Οδηγία 2012/13/ΕΕ

Κατά την Οδηγία 2012/13/ΕΕ, η έννοια του «υπόπτου» δεν ταυτίζεται με την τυπική ιδιότητα του κατηγορουμένου κατά το εθνικό δικονομικό δίκαιο, αλλά προσδιορίζεται βάσει ουσιαστικών κριτηρίων. Δέον να αναφερθεί, όπως θα δούμε και στη συνέχεια της παρούσας, ότι το κρίσιμο στοιχείο για την ενεργοποίηση του δικαιώματος ενημέρωσης, είναι το χρονικό σημείο, κατά το οποίο το πρόσωπο καθίσταται εν γνώσει των αρμόδιων αρχών αντικείμενο ποινικής έρευνας, καθώς από τη στιγμή αυτή επηρεάζεται ουσιωδώς η δικονομική του θέση. Άλλωστε, δεν δύναται η έννοια αυτή να εξαρτάται από τους διαφορετικούς εθνικούς ορισμούς που δίδονται για τον «*ύποπτο*» ή τον «*κατηγορούμενο*», ούτε υπό ποιες συνθήκες, σε εθνικό επίπεδο, τα πρόσωπα αυτά αποκτούν τελικώς τις ανωτέρω ιδιότητες. Σύμφωνα με την υπόθεση C-209/22, το Δικαστήριο απεφάνθη ότι τα δικονομικά δικαιώματα που κατοχυρώνονται από τις Οδηγίες του Οδικού Χάρτη, οφείλουν να διασφαλίζονται κατά τρόπο πρακτικά αποτελεσματικό, αποκλείοντας εθνικές ρυθμίσεις ή πρακτικές που, αν και συμμορφώνονται τυπικά με το ενωσιακό δίκαιο, οδηγούν σε ουσιαστική αποδυνάμωση της άσκησης των δικαιωμάτων υπεράσπισης²⁵. Χαρακτηριστικά αναφέρεται: «*(...)έχουν εφαρμογή στην περίπτωση προσώπου για το οποίο υπάρχουν πληροφορίες ότι κατέχει παράνομες ουσίες και το οποίο υποβάλλεται σε σωματική έρευνα και κατόπιν διενεργείται σε βάρος του κατάσχεση των εν λόγω ουσιών. Το γεγονός ότι, πρώτον, το εθνικό δίκαιο δεν αναγνωρίζει την έννοια του «υπόπτου» και, δεύτερον, το πρόσωπο αυτό δεν έχει ενημερωθεί επισήμως ότι έχει την ιδιότητα του «κατηγορουμένου» δεν ασκεί συναφώς επιρροή*».

Η προσέγγιση αυτή αποσκοπεί στην αποτροπή καταχρηστικών πρακτικών, όπου πρόσωπα αντιμετωπίζονται τυπικά ως μάρτυρες, πλην όμως στην πράξη υφίστανται μεταχείριση υπόπτου χωρίς τις αντίστοιχες εγγυήσεις²⁶. Αξίζει να

²⁵ ΔΕΕ, C-209/22, απόφαση της 7.9.2023, παρ. 45, διαθέσιμη στο: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=277070&pageIndex=0&doclang=el&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2566659>.

²⁶ Η ελληνική πρακτική της «μαρτυροποίησης» των κατηγορουμένων.

σημειωθεί ότι η λειτουργική αυτή κατανόηση της έννοιας του «υπόπτου» ενισχύει την πρακτική αποτελεσματικότητα του δικαιώματος ενημέρωσης και συνάδει με τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου²⁷.

2.1.2. Η χρονική ενεργοποίηση του δικαιώματος ενημέρωσης

Ωστόσο, πότε ξεκινά η χρονική στιγμή για την ενημέρωση των ανωτέρω δικονομικών δικαιωμάτων; Σύμφωνα με το άρθρο 3 της Οδηγίας και τη σκέψη 19 του Προοιμίου, η ενημέρωση πρέπει να γίνεται «άμεσα»²⁸. Πως όμως ερμηνεύεται το «άμεσα», αφού δεν προβλέπεται καμία άλλη προϋπόθεση; Η άμεση (promptly) πληροφόρηση δεν έχει ερμηνευθεί από το Δικαστήριο, ωστόσο σχετίζεται με την άσκηση του δικαιώματος αποτελεσματικής υπεράσπισης, καθώς και με βάση τα χαρακτηριστικά της κάθε υπόθεσης²⁹.

Δυνάμει του σημείου 19 του Προοιμίου και για ασφάλεια δικαίου³⁰, υφίσταται ένας χρονικός περιορισμός, ήτοι το χρονικό σημείο πριν την πρώτη επίσημη εξέταση κάποιου αναφορικά με την αξιόποινη πράξη που αποδίδεται στο πρόσωπο. Ενώ η ΕΣΔΑ δεν προβλέπει ρητώς το δικαίωμα του υπόπτου, ή κατηγορουμένου να ενημερώνεται από τις αρμόδιες αρχές για τα θεμελιώδη δικονομικά δικαιώματά του, η νομολογία του Δικαστηρίου του Στρασβούργου, έχει σε πολλές περιπτώσεις κρίνει, ότι τυχόν παράλειψη επαρκούς ενημέρωσης από τις αρμόδιες αρχές, μπορεί να παραβιάζει το δικαίωμα δίκαιης δίκης³¹. Χαρακτηριστικά αναφέρεται και πάλι η απόφαση Zaichenko κατά Ρωσίας, όπου σύμφωνα με το ρωσικό κράτος, αφού δεν υπήρχε επίσημη κατηγορία κατά το εσωτερικό δίκαιο σε βάρος του Zaichenko, δεν ίσχυαν τα δικαιώματα του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ. Ωστόσο το ΕΔΔΑ έκρινε ότι το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ εφαρμόζεται από το χρονικό σημείο, όπου το πρόσωπο επηρεάζεται ουσιαστικά από την ποινική έρευνα, ανεξαρτήτως του αν αυτό φέρει ή όχι τον εθνικό χαρακτηρισμό

²⁷ Soo, A., Key issues of the right to information under Directive 2012/13/EU, παρουσίαση, University of Tartu, συγχρηματοδότηση από το Justice Programme of the European Union 2014–2020, σ. 340 κ.ε.

²⁸ Βλ. σκ. 19 Προοιμίου «για την πρακτική και αποτελεσματική άσκηση αυτών των δικαιωμάτων, η ενημέρωση πρέπει να παρέχεται εγκαίρως κατά την διάρκεια της διαδικασίας και το αργότερο πριν από την πρώτη επίσημη εξέταση του υπόπτου ή κατηγορουμένου από την αστυνομία ή άλλη αρμόδια αρχή».

²⁹ Ι. Ανδρουλάκης, παρατήρηση σε ΣυμβΠλημΑθ 1668/2019, ΠοινΧρον 2020, σ. 142 επ. «Παρότι η νομολογία του ΕΔΔΑ δεν είναι επαρκώς ανεπτυγμένη, καθόσον αφορά ειδικά στην έννοια της «βραχυτέρας προθεσμίας» και το απώτερο χρονικό σημείο ενεργοποίησης της αντίστοιχης υποχρέωσης, η τελευταία θα πρέπει να θεωρηθεί ότι υφίσταται κατά τον χρόνο που η γνώση της κατηγορίας καθίσταται απαραίτητη για την άσκηση του δικαιώματος υπεράσπισης».

³⁰ Η. Αναγνωστόπουλος, Δικαιώματα των κατηγορουμένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ό.π., σ. 95.

³¹ Ο.π. Αναγνωστόπουλο, σ. 95.

του «υπόπτου», ή κατηγορουμένου. Υπό το πρίσμα αυτό, η ενημέρωση για τα δικαιώματα υπεράσπισης καθίσταται αναγκαία ήδη σε πρώιμα στάδια της διαδικασίας, καθώς διαφορετικά διακυβεύεται η πρακτική και αποτελεσματική άσκηση τους³².

Το δικαίωμα ενημέρωσης γεννάται από τη στιγμή που το πρόσωπο πληροφορείται από τις αρμόδιες αρχές, ότι θεωρείται ύποπτο ή κατηγορούμενο για τη διάπραξη αξιόποινης πράξης, ανεξαρτήτως του αν έχει προηγηθεί σύλληψη ή στέρηση της ελευθερίας του. Επιπροσθέτως, το δικαίωμα αυτό διατηρείται καθ' όλη τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, έως την τελική κρίση περί ενοχής. Πέραν τούτου, στο πλαίσιο διαδικασιών ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, η υποχρέωση ενημέρωσης ενεργοποιείται από τη στιγμή της σύλληψης του εκζητούμενου προσώπου. Πλην όμως, ανακύπτουν ερμηνευτικά ζητήματα ως προς την εφαρμογή της Οδηγίας σε περιπτώσεις ελαφρών παραβάσεων ή σε πρόσωπα που τυπικά χαρακτηρίζονται ως μάρτυρες, όπου απαιτείται προσεκτική στάθμιση βάσει ουσιαστικών κριτηρίων.

2.2. Η ενημέρωση για τα δικαιώματα του υπόπτου και κατηγορουμένου κατά τον ελληνικό ΚΠΔ

Η Οδηγία 2012/13/ΕΕ ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με τον Ν 4236/2014. Με το άρθρο 10 προστέθηκε το άρθρο 99Α³³, το οποίο στη συνέχεια αντικαταστάθηκε με τα άρθρα 95 και 96 ΚΠΔ και με το άρθρο 12 προστέθηκαν οι παράγραφοι 3-5 στο άρθρο 101 ΚΠΔ, το οποίο στη συνέχεια αντικαταστάθηκε με το άρθρο 100 ΚΠΔ. Με το άρθρο 11 αντικαταστάθηκε το πρώτο εδάφιο της παρ. 1 του άρθρου 15 του Ν 3251/2004 που αφορά το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης.

Όπως επιτάσσει και η Οδηγία, το δικαίωμα ενημέρωσης του υπόπτου ή κατηγορουμένου για τα δικαιώματα του, σύμφωνα με το άρθρο 95 ΚΠΔ, περιλαμβάνει την ενημέρωση τουλάχιστον των πέντε δικαιωμάτων και συγκεκριμένα: α) το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο, β) το δικαίωμα και τις προϋποθέσεις παροχής δωρεάν νομικών συμβουλών, γ) το δικαίωμα ενημέρωσης σχετικά με την κατηγορία, δ) το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης και ε) το δικαίωμα σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης. Η ενημέρωση πρέπει να παρέχεται σε απλή και κατανοητή γλώσσα,

³² ΕΔΔΑ, *Zaichenko κατά Ρωσίας*, 18.2.2010

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%2239660/02%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-97346%22%5D%7D>

³³ Ν. Δεληδήμο, «Η αυτοενοχοποίηση του κατηγορουμένου και η παρ'ήμιν πρόσληψη της απαγορεύσεώς της», ΝοΒ 2018, σ. 1778 κ.ε.

προφορικός ή εγγράφως, λαμβανομένων υπόψη των ειδικών αναγκών των υπόπτων, ή κατηγορουμένων που είναι ευάλωτα πρόσωπα. Ουσιώδης ήταν η πρόβλεψη στο άρθρο 95 παρ. 2 εδ. β' ότι *«αντικείμενο της ενημέρωσης οφείλει να αποτελεί και η αναφορά των συνεπειών παραίτησης από την άσκηση των δικαιωμάτων»*. Για την ενημέρωση και την απάντηση του υπόπτου ή του κατηγορουμένου συντάσσεται έκθεση για λόγους αξιοπιστίας και εν γένει εξασφάλισης της δικαιοσύνης της διαδικασίας³⁴, η οποία και υπογράφεται.

Η διατήρηση της λέξης «τουλάχιστον» είναι σημαντική, εφόσον ο ΚΠΔ προβλέπει τα βασικά δικαιώματα του υπόπτου στο πλαίσιο της προκαταρκτικής εξέτασης στο άρθρο 244, τα δε γενικότερα δικαιώματα των υπόπτων και κατηγορουμένων στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας στα άρθρα 89 έως 106. Επομένως, η διάταξη του άρθρου 95 ΚΠΔ πρέπει να ερμηνεύεται συνδυαστικά με τα προαναφερθέντα άρθρα, διότι ο ύποπτος και ο κατηγορούμενος έχουν δικαίωμα να γνωρίζουν όλα τα δικαιώματα που τους απονέμει ο νόμος και όχι μόνον όσα αναφέρονται στο άρθρο 95 ΚΠΔ³⁵.

Η προκαταρκτική εξέταση αντιστοιχεί στα άρθρα 243 και 244 ΚΠΔ, τα οποία ενίσχυσαν τα δικαιώματα ενημέρωσης του υπόπτου συγκριτικά με το άρθρο 31 του προϊσχύσαντος ΚΠΔ. Στο άρθρο 244 ΚΠΔ αναδιατυπώθηκαν τα δικαιώματα του υπόπτου και παράλληλα καθιερώθηκε ως υποχρεωτική η κλήτευσή του πριν από πέντε ημέρες για τους κατοίκους ημεδαπής και δεκαπέντε ημέρες για τους κατοίκους εξωτερικού προς παροχή εξηγήσεων. Η ρύθμιση αυτή κρίθηκε αναγκαία *«ώστε να αφαιρεθεί οποιοδήποτε νομοθετικό έρεισμα στην ισχύουσα πρακτική που δεν αποδέχεται την ακυρότητα σε περίπτωση μη κλήτευσης του υπόπτου, όταν αυτός καθίσταται κατηγορούμενος»*³⁶. Περιορισμός των δικαιωμάτων του υπόπτου παρατηρήθηκε στην δυνατότητα παράβλεψης κλήσης του υπόπτου, προκειμένου να παράσχει εξηγήσεις, εάν προκύπτει σαφώς ότι έχει σχεδιάσει την φυγή του, ή υφίσταται κίνδυνος να τελέσει νέα εγκλήματα και υπάρχουν επαρκείς ενδείξεις για την άμεση άσκηση ποινικής δίωξης³⁷. Ωστόσο το ζήτημα που προκύπτει είναι στην περίπτωση που δεν διενεργεί ο Εισαγγελέας την προκαταρκτική εξέταση, αλλά ο γενικός ή ειδικός ανακριτικός

³⁴ Κατά την Αιτιολογική Έκθεση του ΚΠΔ.

³⁵ Η. Αναγνωστόπουλος, *Δικαιώματα των κατηγορουμένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, σ. 142.

³⁶ Α. Παπαδαμάκης, *Ποινική Δικονομία 2012*, σ. 304 επ, Αιτιολογική έκθεση του νέου ΚΠΔ (υπό V.2.).

³⁷ Α. Παπαδαμάκης, *Ποινική Δικονομία*, 10η έκδ., 2021, σ. 255.

υπάλληλος. Ποιος θα κρίνει ότι υπάρχει κίνδυνος φυγής του υπόπτου, τέλεσης νέων αδικημάτων ή ενδείξεων που δικαιολογούν την άμεση άσκηση ποινικής δίωξης;³⁸ Αυτός ακριβώς το ερώτημα είναι που φανερώνει την προβληματική του συγκεκριμένου περιορισμού του δικαιώματος.

2.2.1 Οι δικονομικές συνέπειες της παράλειψης ενημέρωσης

Η παράλειψη ενημέρωσης του υπόπτου ή κατηγορουμένου των δικαιωμάτων του, κατά παράβαση του άρθρου 95 ΚΠΔ, προκαλεί απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας, καθώς αποτελεί παραβίαση των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του κατ' άρθρο 171δ1 περ. δ' ΚΠΔ. Όπως ορθά επισημαίνεται στο Βούλευμα 751/2021 του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Πειραιώς, ακόμη και σε περίπτωση προφορικής γνωστοποίησης των δικαιωμάτων στον ύποπτο, η παράλειψη σύνταξης της σχετικής έκθεσης συνιστά αυτοτελή παραβίαση της διάταξης και δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι θεραπεύεται εκ των υστέρων³⁹. Ειδικότερα, το Συμβούλιο αναφέρει ότι η πραγματική άσκηση ορισμένων επιμέρους δικαιωμάτων, όπως η παράσταση του υπόπτου με συνήγορο, δεν αρκεί για να συναχθεί ότι αυτός είχε ενημερωθεί πλήρως και επαρκώς για το σύνολο των δικονομικών του δικαιωμάτων. Ομοίως, η κατάθεση εκτενούς υπομνήματος δεν τεκμηριώνει, καθεαυτήν, την τήρηση της υποχρέωσης των αρχών να γνωστοποιήσουν με σαφήνεια τα ζητήματα για τα οποία ζητήθηκαν εξηγήσεις, δεδομένου ότι δεν αποκλείεται οι παρεχόμενες εξηγήσεις να ήταν αποσπασματικές, ή να αφορούσαν διαφορετικό αντικείμενο από εκείνο της έρευνας. Υπό τα δεδομένα αυτά, δεν δύναται να θεωρηθεί ότι διασώζεται το κύρος των προγενέστερων διαδικαστικών πράξεων⁴⁰. Τέλος, επισημαίνει ότι οι ακυρότητες της προδικασίας, ήτοι και εκείνων που σχετίζονται με παραβίαση δικονομικών τύπων κατά το στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης, προτείνονται μέχρι την αμετάκλητη παραπομπή στο ακροατήριο, κατά το άρθρο 174δ1 περ. β' ΚΠΔ.

Από την εθνική νομολογία, συμπεραίνουμε πως δεν υπήρξε πλήρης εναρμόνιση με την Οδηγία 2012/13/ΕΕ. Ενδεικτικά, παραθέτουμε την υπ' αριθμ. 851/2014 ΑΠ -η οποία χαρακτηρίστηκε ως εσφαλμένη- και η οποία έκρινε πως η μη χορήγηση του ενημερωτικού εγγράφου στον εκζητούμενο καθ' όλη τη διάρκεια της κράτησης του, και

³⁸ Ο.π. σ. 257.

³⁹ Βλ. σχόλιο Ι. Ναζίρη σε ΣυμβΠλημΠειρ 751/2021, Αρμενόπουλος, αρ. τεύχους 10, 2022.

⁴⁰ Βλ. όπως πάνω Ναζίρη.

συγκεκριμένα από τη στιγμή της σύλληψής του έως την προσαγωγή του ενώπιον του Εισαγγελέα Εφετών, δεν καθιστά άκυρη τη διαδικασία, καθώς ακολούθησε προφορική ενημέρωσή του από τον κ. Εισαγγελέα Εφετών⁴¹.

Εν συνεχεία, αξίζει να αναφερθεί η απόφαση 447/2022 ΑΠ, όπου τόνισε πως δεν υπήρξε παραβίαση του δικαιώματος ενημέρωσης καθώς στην έκθεση σύλληψης, αναγραφόταν ότι ο εκζητούμενος και συλληφθείς ενημερώθηκε για τα δικαιώματα που προβλέπονται στο άρθρο 96 ΚΠΔ και του δόθηκε το συγκεκριμένο έγγραφο, ενώ στη συνέχεια κατά την προσαγωγή του ενώπιον του Εισαγγελέα Εφετών, ενημερώθηκε για το σε βάρος του Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης, το δικαίωμά του να διορίζει συνήγορο, τη δυνατότητά του να συγκατατεθεί στην προσαγωγή του στο κράτος έκδοσης του εντάλματος, τις συνέπειες της ενδεχόμενης συγκατάθεσης για προσαγωγή και της τυχόν παραίτησής του και έκανε χρήση αυτών των δικαιωμάτων. Συνεπώς, το Δικαστήριο έκρινε ότι η μη χορήγηση στον εκζητούμενο αμέσως μετά τη σύλληψή του εγγράφου με πληροφορίες για τα δικαιώματά του, δεν προσβάλλει το δικαίωμα ενημέρωσης όπως κατοχυρώνεται στην οδηγία, λόγω της άμεσης προσαγωγής⁴² του ενώπιον του Εισαγγελέα Εφετών και της ακολουθούμενης ενημέρωσής του για τα δικαιώματά του. Με αφορμή την ως άνω απόφαση, αντιλαμβανόμαστε πως η «άμεση» ενημέρωση εξετάζεται *in concreto*. Η διαφορά μεταξύ των δύο αποφάσεων, έγκειται στο ότι στην πρώτη προηγήθηκε κράτηση του εκζητουμένου από τις αρμόδιες αρχές, ενώ στη δεύτερη προσήχθη αυθημερόν ενώπιον του Εισαγγελέα Εφετών και ως εκ τούτου, η μη χορήγηση εγγράφου, δεν είχε τις ίδιες επιπτώσεις αναφορικά με την άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης.

Σύμφωνα με τον κ. Βούλγαρη⁴³ η παράλειψη της άμεσης χορήγησης στον συλληφθέντα εκζητούμενο του εγγράφου δικαιωμάτων, συνεπάγεται την απώλεια «πολύτιμου» χρόνου για την προετοιμασία της υπεράσπισής του, ιδίως αν ληφθεί υπόψη ότι οι διαδικασίες εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης διέπονται από ιδιαιτέρως σύντομες προθεσμίες.

⁴¹ Η. Αναγνωστόπουλος, *Δικαιώματα των κατηγορουμένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, Σάκκουλας 2017, σ. 179.

⁴² Αυθημερόν.

⁴³ Δ. Βούλγαρης, Παρατηρήσεις στην ΑΠ 851/2014, ΠοινΧρ ΞΣΤ, σ. 39-40.

2.3. Νομολογία ΔΕΕ

Στην απόφαση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 25ης Μαΐου 2023, υπόθεση C-608/21 (XN), διευκρινίζεται ότι η Οδηγία 2012/13/ΕΕ εφαρμόζεται από τη στιγμή που ένα πρόσωπο καθίσταται ύποπτο κατά την έννοια του άρθρου 2 παρ. 1 της Οδηγίας, ήτοι όταν υφίστανται υπόνοιες τέλεσης αξιόποινης πράξης, ανεξαρτήτως του χαρακτηρισμού που αποδίδει το εθνικό δίκαιο στο ληφθέν μέτρο. Ειδικότερα, το ΔΕΕ έκρινε ότι ακόμη και η επιβολή κράτησης διοικητικού χαρακτήρα εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας, εφόσον βασίζεται σε υποψίες τέλεσης ποινικού αδικήματος.

Το Δικαστήριο τόνισε ότι η υποχρέωση ενημέρωσης καλύπτει τόσο την πληροφόρηση για την αποδιδόμενη αξιόποινη πράξη, όσο και τους λόγους σύλληψης ή κράτησης, ενώ η ενημέρωση αυτή πρέπει να παρέχεται κατά τον χρόνο της στέρησης της ελευθερίας ή αμέσως μετά. Δεν είναι επιτρεπτό οι κρίσιμες πληροφορίες να γνωστοποιούνται για πρώτη φορά στο πλαίσιο ένδικης προσφυγής κατά της κράτησης, διότι σε μια τέτοια περίπτωση η ενημέρωση δεν μπορεί να θεωρηθεί «άμεση».

Στην ίδια απόφαση, το ΔΕΕ διευκρίνισε ότι η απαίτηση της «δεόντως λεπτομερούς» ενημέρωσης ισχύει όχι μόνο για την κατηγορία, αλλά και για τους λόγους σύλληψης ή κράτησης. Η πληροφόρηση πρέπει να είναι επαρκής, ώστε να επιτρέπει στον ύποπτο ή κατηγορούμενο να αμφισβητήσει αποτελεσματικά τη νομιμότητα της στέρησης της ελευθερίας του, χωρίς ωστόσο να απαιτείται αποκάλυψη στοιχείων που θα μπορούσαν να θέσουν σε κίνδυνο την πρόοδο της έρευνας.

Αξίζει να αναφέρουμε την υπόθεση IR C-28/18, όπου σύμφωνα με την κυρία Τσόλκα, η ερμηνευτική προσέγγιση που υιοθέτησε το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εμφανίζει σημαντικά ελλείμματα ως προς την προστασία της δικονομικής θέσης των εκζητουμένων στο πλαίσιο της διαδικασίας εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης. Πιο συγκεκριμένα, ενώ το Δικαστήριο τόνισε τον διαφορετικό λειτουργικό σκοπό της εν λόγω διαδικασίας σε σχέση με την εθνική ποινική δίκη, προκειμένου να δικαιολογήσει τη μη πλήρη εφαρμογή των διατάξεων της Οδηγίας 2012/13/ΕΕ, *«έχασε την ευκαιρία»* να αναδείξει ότι ακριβώς οι ιδιαιτερότητες της διαδικασίας αυτής επέβαλαν την ενίσχυση της νομικής θέσης των εκζητουμένων.

Αναλογιζόμενοι την ταχύτητα της διαδικασίας του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, καθώς και τον περιορισμένο έλεγχο που ασκείται από τις αρμόδιες

δικαστικές αρχές, η θέση του εκζητούμενου καθίσταται αρκετά ευάλωτη. Το ΔΕΕ δεν προσέγγισε τις ως άνω περιστάσεις ενισχύοντας τις δικονομικές εγγυήσεις, αλλά περιορίζοντας τες. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων αντί να ενισχύεται, να αποδυναμώνεται. Επισημαίνεται ότι η απόφαση του Δικαστηρίου παρουσιάζει και ένα ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο, καθώς αναγνωρίζει ρητά ότι η εναρμόνιση των δικονομικών δικαιωμάτων στις εθνικές ποινικές διαδικασίες αποσκοπεί στη διασφάλιση των επιταγών της αρχής της δίκαιης δίκης σε αποκεντρωμένο επίπεδο, ήτοι στο επίπεδο των κρατών μελών, ως κοινής βάσης για την ανάπτυξη και διατήρηση της μεταξύ τους αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Επιπροσθέτως, η παραδοχή αυτή αντανάκλα τη γενικότερη λογική του ενωσιακού νομοθέτη, σύμφωνα με την οποία ο σκοπός της διασφάλισης της δίκαιης δίκης διατρέχει το σύνολο των έως σήμερα θεσπισθεισών οδηγιών στον τομέα των δικονομικών δικαιωμάτων⁴⁴.

2.4. Νομολογία ΕΔΔΑ

Παλιά αλλά σημαντική, είναι η απόφαση Theodore Kamasinski κατά Αυστρίας⁴⁵, στην οποία το Δικαστήριο διατήρησε μία ελαστική ερμηνευτική στάση, αναφορικά με το χρονικό σημείο, κατά το οποίο πρέπει να λαμβάνει χώρα η ενημέρωση του κατηγορουμένου, σχετικά με τη φύση και τον λόγο της αποδιδόμενης κατηγορίας. Η υπόθεση αφορούσε αδικήματα απάτης και υπεξαίρεσης και ενώ το Δικαστήριο αναγνώρισε τη θεμελιώδη σημασία της κατηγορίας για την διαμόρφωση της υπεράσπισης του κατηγορουμένου, ωστόσο δεν διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 3 στοιχ. α' της ΕΣΔΑ.

Ειδικότερα, το Δικαστήριο του Στρασβούργου έκρινε ότι η γνωστοποίηση της κατηγορίας στον προσφεύγοντα, η οποία έλαβε χώρα έντεκα ημέρες μετά τη σύλληψή του, ανταποκρινόταν στην απαίτηση της «έγκαιρης» ενημέρωσης, ενόψει των ειδικών πραγματικών και δικονομικών συνθηκών της συγκεκριμένης υπόθεσης. Παράλληλα, το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι το άρθρο 6 παρ. 3 στοιχ. α' της ΕΣΔΑ δεν συνεπάγεται υποχρέωση πλήρους και λεπτομερούς γνωστοποίησης της κατηγορίας ήδη από το στάδιο της προδικασίας, υπό την προϋπόθεση ότι ο κατηγορούμενος λαμβάνει την

⁴⁴ 20 Years since Tampere: A New Momentum for EU Justice and Home Affairs?, European University Institute – Migration Policy Centre, Φλωρεντία 2020.

⁴⁵ Διαθέσιμη στο: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57614%22%7D>.

αναγκαία πληροφόρηση σε χρονικό σημείο που του επιτρέπει την αποτελεσματική και ουσιαστική προετοιμασία της υπεράσπισής του.

Η απόφαση αυτή αποτυπώνει με χαρακτηριστικό τρόπο τη νομολογιακή κατεύθυνση του ΕΔΔΑ να προσεγγίζει το δικαίωμα ενημέρωσης του κατηγορουμένου στο πλαίσιο της συνολικής εκτίμησης της δίκαιης διεξαγωγής της διαδικασίας και όχι βάσει αυστηρών χρονικών κριτηρίων. Ωστόσο, η εν λόγω προσέγγιση έχει δεχθεί κριτική από τη θεωρία, καθόσον παρέχει ευρύ περιθώριο εκτίμησης στα εθνικά όργανα αναφορικά τόσο με τον χρόνο όσο και με το εύρος της παρεχόμενης πληροφόρησης προς τον κατηγορούμενο.

Ιδιαίτερης σημασίας από ερμηνευτική άποψη είναι και η υπόθεση *Casse κατά Λουξεμβούργου*⁴⁶, με την οποία το Δικαστήριο υιοθέτησε μια αισθητά αυστηρότερη στάση αναφορικά με το περιεχόμενο και τον χρόνο άσκησης του δικαιώματος ενημέρωσης για τη φύση και τον λόγο της κατηγορίας. Στην υπόθεση αυτή κρίθηκε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 3 στοιχ. α' ΕΣΔΑ, καθώς η μακρόχρονη παράλειψη των ανακριτικών αρχών να ενημερώσουν τον προσφεύγοντα υπονόμωσε ουσιαστικά την αποτελεσματική άσκηση των υπερασπιστικών του δικαιωμάτων.

Ειδικότερα, το Δικαστήριο συνεκτίμησε το γεγονός ότι, παρά τη δέσμευση των τραπεζικών λογαριασμών του προσφεύγοντος ήδη από πρώιμο στάδιο της διαδικασίας, ο ανακριτής δεν προέβη επί χρονικό διάστημα περίπου έξι ετών σε σαφή γνωστοποίηση της αξιόποινης πράξης, παρά τα επανειλημμένα αιτήματα που είχε υποβάλει για το λόγο αυτό. Υπό τα δεδομένα αυτά, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η παρατεταμένη αυτή αδράνεια δεν μπορούσε να δικαιολογηθεί ούτε από τη φύση, ούτε από την πολυπλοκότητα της υπόθεσης και ότι είχε ως αποτέλεσμα τη στέρηση του προσφεύγοντος από την πραγματική δυνατότητα προετοιμασίας της υπεράσπισής του.

Η απόφαση *Casse κατά Λουξεμβούργου* καταδεικνύει ότι, σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ, το δικαίωμα ενημέρωσης δεν ικανοποιείται με απλή ή καθυστερημένη γνωστοποίηση της κατηγορίας σε μεταγενέστερο στάδιο της διαδικασίας. Αντιθέτως, απαιτείται η παροχή επαρκούς και έγκαιρης πληροφόρησης ήδη από το χρονικό σημείο κατά το οποίο λαμβάνονται μέτρα ικανά να επηρεάσουν ουσιαστικά την δικονομική θέση του προσώπου. Κατ' αυτόν τον τρόπο, το Δικαστήριο

⁴⁶ Διαθέσιμη στο: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-75215%22%5D%7D>.

προσδίδει στο άρθρο 6 παρ. 3 στοιχ. α' ΕΣΔΑ περιεχόμενο άρρηκτα συνδεδεμένο με την αρχή της πρακτικής και αποτελεσματικής άσκησης των δικαιωμάτων υπεράσπισης.

Κεφάλαιο III. Το δικαίωμα ενημέρωσης για την κατηγορία

3.1. Η έννοια της κατηγορίας

Ο «λόγος» της κατηγορίας, όπως αυτός προβλέπεται στη διάταξη του άρθρου 6 ΕΣΔΑ, αναφέρεται στα συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά που αποδίδονται στον ύποπτο και τα οποία συγκροτούν την αξιόποινη πράξη που αποτελεί αντικείμενο διερεύνησης. Η γνώση των περιστατικών αυτών επιτρέπει στον ύποπτο να αμφισβητήσει τα αποδεικτικά στοιχεία που στρέφονται εναντίον του και να προτείνει εκείνα που κατατείνουν στην απόδειξη της μη συμμετοχής του στη διωκόμενη πράξη. Ωστόσο, η ενημέρωση του υπόπτου δεν προϋποθέτει κατ' ανάγκην την αναφορά των αποδεικτικών μέσων στα οποία στηρίζεται η κατηγορία. Το εύρος και το επίπεδο της παρεχόμενης πληροφόρησης διαφοροποιούνται ανάλογα με τις ιδιαίτερες συνθήκες κάθε υπόθεσης.

Σε κάθε περίπτωση, στον κατηγορούμενο πρέπει να παρέχονται πληροφορίες επαρκείς, ώστε να είναι σε θέση να κατανοήσει πλήρως την έκταση και το περιεχόμενο των κατηγοριών που του αποδίδονται. Μία αόριστη ή ελλιπής ενημέρωση, ιδίως ως προς τον χρόνο και τον τόπο τέλεσης της πράξης, δεν είναι ανεκτή, εφόσον τα στοιχεία αυτά δεν συμπληρωθούν εγκαίρως και όχι μεταγενέστερα, κατά την εξέλιξη της δίκης. Το άρθρο 6 παρ. 3 ΕΣΔΑ δεν καθιερώνει κάποιον ειδικό τύπο ενημέρωσης του υπόπτου ούτε απαιτεί την τήρηση επίσημης διαδικασίας.

3.1.1. Η χρονική στιγμή της ενημέρωσης

Στο άρθρο 6 §1 εδ. α' της Οδηγίας αναφέρεται ότι: *«Τα κράτη μέλη μεριμνούν, ώστε ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος να ενημερώνεται για την αξιόποινη πράξη την οποία φέρεται, ή κατηγορείται, ότι διέπραξε. Η ενημέρωση αυτή είναι άμεση και δεόντως λεπτομερής προκειμένου να διασφαλισθούν ο δίκαιος χαρακτήρας της διαδικασίας και η αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης του κατηγορουμένου»*. Σε συνδυασμό με το σημείο 28 του Προοιμίου, στο οποίο ορίζεται ότι: *«Η ενημέρωση του υπόπτου ή κατηγορουμένου για την αξιόποινη πράξη για την οποία φέρεται ως ύποπτος ή κατηγορείται ότι έχει διαπράξει, θα πρέπει να παρέχεται άμεσα και το αργότερο πριν από την πρώτη επίσημη ανάκρισή του από την αστυνομία ή άλλη αρμόδια αρχή, και χωρίς*

να τίθεται σε κίνδυνο η διενέργεια των ερευνών. Η περιγραφή των πραγματικών περιστατικών, περιλαμβανομένων, όπου είναι γνωστοί, και του χρόνου και τόπου τέλεσης της αξιόποινης πράξης, για τη διάπραξη της οποίας το πρόσωπο είναι ύποπτο ή κατηγορείται, καθώς και του ενδεχόμενου νομικού χαρακτηρισμού της, θα πρέπει να αναφέρονται με επαρκείς λεπτομέρειες σε σχέση με το στάδιο της ποινικής διαδικασίας στο οποίο η περιγραφή αυτή παρέχεται, προκειμένου να διασφαλίζεται ο δίκαιος χαρακτήρας της διαδικασίας και να καθίσταται δυνατή η αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης», αντιλαμβανόμεστε μία πιο ελαστική διατύπωση, ιδίως αν αναλογιστούμε ότι οι ανακριτικές έρευνες και η συλλογή αποδεικτικών στοιχείων κατά την διενέργειά τους από τις αρμόδιες αρχές είναι μία «δυναμική-εξελικτική διαδικασία» και η εξέταση του υπόπτου θέτει ως προαπαιτούμενο την ωρίμανση της υπόθεσης σε κάποιο βαθμό⁴⁷. Αξίζει να αναφερθεί η παρατήρηση του κ. Αναγνωστόπουλου: «Διαφορετικά κινδυνεύει να λάβει την μορφή μιας επιχείρησης αλιείας αποδείξεων και παγίδευσης του ιδίου, η οποία δεν είναι ανεκτή στο πλαίσιο μιας έντιμης αναζήτησης της αλήθειας εκ μέρους των κρατικών αρχών»⁴⁸.

Μία σημαντική φράση που ως άνω παρατέθηκε στο σημείο 28 του Προοιμίου είναι: «χωρίς να τίθεται σε κίνδυνο η διενέργεια των ερευνών». Η επιφύλαξη αυτή η οποία ομοιάζει αόριστη και ευκόλως εύπλαστη από τις αρμόδιες αρχές να δικαιολογεί την παράλειψη σε ενημέρωση του προσώπου, ενώ εισάγει έναν βάσιμο φόβο καταχρηστικότητας προς την αντίθετη πλευρά⁴⁹.

Η επίσημη γνωστοποίηση της κατηγορίας λαμβάνει χώρα, κατ' αρχήν, με την επίδοση του κλητηρίου θεσπίσματος, ενώ προφανή σφάλματα, όπως για παράδειγμα η αναγραφή της εφαρμοστέας ποινικής διάταξης, δεν συνιστούν παραβίαση της ΕΣΔΑ. Η υποχρέωση ενημέρωσης του κατηγορουμένου βαρύνει αποκλειστικά την εισαγγελική αρχή, η οποία οφείλει να καθιστά τις σχετικές πληροφορίες προσιτές στην υπεράσπιση⁵⁰. Ιδίως στην περίπτωση προσώπων με ψυχικές ή νοητικές δυσκολίες, οι αρμόδιες αρχές υποχρεούνται να λαμβάνουν πρόσθετα μέτρα, προκειμένου να

⁴⁷ Η. Αναγνωστόπουλος, ό.π., σ. 179.

⁴⁸ Ο.π., σ. 179.

⁴⁹ A. Sanders-R. Young, Criminal Justice (2nd Ed.), London, 2000, σ. 318, για το ότι το φαινόμενο αυτό αποτέλεσε συνειδητή νομοθετική επιλογή, ότι η αστυνομία πρέπει να απολαμβάνει όσο το δυνατόν περισσότερη διακριτική ευχέρεια, ώστε να επιτύχει τους στόχους της.

⁵⁰ Mattoccia κατά Ιταλίας, 25.7.2000, σκέψη 65.

διασφαλίζεται ότι το άτομο ενημερώνεται ουσιαστικά και με σαφήνεια για τη φύση και την αιτία της κατηγορίας που στρέφεται εναντίον του.

3.2. Το άρθρο 6 της Οδηγίας 2012/13/ΕΕ

Ιδιαίτερη σημασία παρουσιάζει το άρθρο 6 παρ. 1 της Οδηγίας 2012/13/ΕΕ, όπως αναφέρεται ως άνω, καθώς ο ύποπτος ή κατηγορούμενος πρέπει να ενημερώνεται άμεσα και δεόντως λεπτομερώς σχετικά με την αξιόποινη πράξη για την οποία φέρεται ότι ευθύνεται. Η απαίτηση της άμεσης ενημέρωσης σημαίνει ότι αυτή πρέπει να λαμβάνει χώρα χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση και, σε κάθε περίπτωση, το αργότερο πριν από την πρώτη επίσημη εξέτασή του από τις αρμόδιες αρχές. Παράλληλα, η ενημέρωση πρέπει να είναι επαρκώς συγκεκριμένη, ώστε να καθιστά δυνατή την ουσιαστική προετοιμασία της υπεράσπισης⁵¹. Η Οδηγία δεν απαιτεί τη διαμόρφωση πλήρους κατηγορητηρίου σε πρώιμο στάδιο της διαδικασίας, πλην όμως αποκλείει γενικόλογες γνωστοποιήσεις. Η πληροφόρηση πρέπει να περιλαμβάνει τα βασικά πραγματικά περιστατικά που είναι γνωστά στις αρχές, τον χρόνο και τον τόπο τέλεσης, τον βαθμό συμμετοχής του υπόπτου, καθώς και τον προσωρινό νομικό χαρακτηρισμό της πράξης.

3.3. Η μεταβολή της κατηγορίας

Σε περίπτωση μεταβολής της κατηγορίας ή των πραγματικών περιστατικών για τα οποία ένα πρόσωπο είναι ύποπτο, το τελευταίο έχει το δικαίωμα πλήρους ενημέρωσης και παράλληλα παροχής αναγκαίου χρόνου, ώστε να προετοιμάσει την υπεράσπιση του⁵². Ειδικότερα, κατά το άρθρο 684 της Οδηγίας: *«Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος να ενημερώνεται άμεσα για τυχόν αλλαγές στην ενημέρωση η οποία παρέχεται σύμφωνα με το παρόν άρθρο, όταν αυτό απαιτείται προκειμένου να διασφαλισθεί ο δίκαιος χαρακτήρας της διαδικασίας»*.

Όπως είναι προφανές, η μεταβολή της κατηγορίας αποτελεί παράγοντα που δύναται να βλάψει σε ένα βαθμό τα υπερασπιστικά δικαιώματα του προσώπου. Εξ αυτού του λόγου, ο ύποπτος, ο ίδιος ή δια πληρεξουσίου, θα πρέπει να λαμβάνει ενημέρωση σε τέτοιο χρονικό σημείο, όπου να δύνανται να υποβάλουν τα αντίστοιχα

⁵¹ 20 Years since Tampere: A New Momentum for EU Justice and Home Affairs?, European University Institute – Migration Policy Centre, Φλωρεντία 2020.

⁵² Mattoccia κατά Ιταλίας, 25.7.2000§ παρ. 61.

αιτήματα και να ασκήσουν κάθε δικαίωμα που προβλέπεται σε εκάστοτε εθνικό δίκαιο⁵³. Η ενημέρωση για την τυχόν μεταβολή συνίσταται στο νομικό χαρακτηρισμό των πραγματικών περιστατικών, τα οποία με τη σειρά τους συνιστούν το αντικείμενο της κατηγορίας⁵⁴. Χαρακτηριστικά αναφέρονται τροποποίηση αναφορικά με τον βαθμό συμμετοχής υπόπτου ή κατηγορούμενου⁵⁵, στην προσθήκη επιβαρυντικής περιστασης⁵⁶, στην μεταβολή από απόπειρα σε τετελεσμένο αδίκημα⁵⁷ και στην τροποποίηση των γεγονότων σε κάθε στάδιο της ποινικής διαδικασίας⁵⁸.

3.4. Η ενημέρωση για την κατηγορία στο ελληνικό δίκαιο

Ο ύποπτος ή κατηγορούμενος μπορεί να ασκήσει τα δικαιώματά του, είτε ο ίδιος, είτε δια του συνηγόρου του κατά το άρθρο 89δ2 ΚΠΔ. Η πρόβλεψη στο γράμμα του νόμου περί γνωστοποίησης των ποινικών διατάξεων, των οποίων η παραβίαση αποτελεί αντικείμενο διερεύνησης, καθώς και περί ενημέρωσης του υπόπτου ως προς τα ζητήματα επί των οποίων καλείται να παράσχει εξηγήσεις, εντάσσεται στο πλαίσιο της εναρμόνισης της εθνικής ρύθμισης με την Οδηγία 2012/13/ΕΕ, η οποία ενσωματώθηκε, όπως προείπαμε, στην ελληνική έννομη τάξη με τον ν. 4236/2014. Με την επιλογή αυτή, η οικεία διάταξη προσαρμόστηκε κατ' αρχάς στις απαιτήσεις της ενωσιακής ρύθμισης, καθόσον η αναφορά τόσο στις εφαρμοστέες ποινικές διατάξεις όσο και στο αντικείμενο των ζητούμενων εξηγήσεων διαμορφώνει ένα κατ' αρχήν επαρκές πλαίσιο πληροφόρησης του υπόπτου.

Παράλληλα, η ρύθμιση αυτή αποφεύγει τη δημιουργία δυσανάλογων πρακτικών δυσχερειών, λαμβανομένου υπόψη ότι στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης, η κατηγορία βρίσκεται υπό διαμόρφωση και, ως εκ τούτου, δεν είναι εφικτή η κατάρτιση κατηγορητηρίου. Πλην όμως, προς διασφάλιση της ουσιαστικής άσκησης του δικαιώματος υπεράσπισης, η παράγραφος 4 της ίδιας διάταξης προβλέπει ρητώς

⁵³ ΔΕΕ απόφαση της 5ης Ιουνίου 2018, Kolev κ.λπ., C-612/15, σκ. 96.

⁵⁴ ΔΕΕ απόφαση της 13ης Ιουνίου 2019, Gianluca Moro, C-646/17, σκ. 56.

⁵⁵ ΕΔΔΑ, Juha Nuutinen κατά Φινλανδίας και ΕΔΔΑ, Mattei κατά Γαλλίας, αρ. προσφ. 34043/02, 19.12.2006.

⁵⁶ ΕΔΔΑ, De Salvador Torres κατά Ισπανίας.

⁵⁷ ΕΔΔΑ, Miraux κατά Γαλλίας, αρ. προσφ. 73529/01, 26.09.2006.

⁵⁸ ΕΔΔΑ, Mattoccia κατά Ιταλίας, αρ. προσφ. 23969/94, 25.07.2000 «οι πληροφορίες που παρασχέθηκαν στον κατηγορούμενο κατά το στάδιο της προανάκρισης δεν συνέπιπταν με εκείνες που περιλαμβάνονταν τελικώς στο κατηγορητήριο. Ειδικότερα, τα στοιχεία αυτά ήταν αόριστα ως προς κρίσιμες παραμέτρους της κατηγορίας, όπως ο χρόνος και ο τόπος τέλεσης του αποδιδόμενου αδικήματος, ενώ, επιπλέον, υπέστησαν επανειλημμένες μεταβολές κατά την εξέλιξη της ποινικής διαδικασίας».

ότι, σε περίπτωση κατά την οποία, μετά την ολοκλήρωση της προκαταρκτικής εξέτασης, πρόκειται να κινηθεί ποινική δίωξη για πράξη ουσιωδώς διαφορετική από εκείνη για την οποία αυτή διενεργήθηκε, ο ύποπτος καλείται υποχρεωτικά να ασκήσει εκ νέου τα δικαιώματά του, υπό την επιφύλαξη της παραγράφου 2 του ίδιου άρθρου.

Η εν λόγω πρόβλεψη κρίθηκε αναγκαία τόσο υπό το φως της παγίως διαμορφωμένης νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου όσο και διότι η προσβολή του δικαιώματος αντίκρουσης της κατηγορίας και της αποτελεσματικής υπεράσπισης υπερβαίνει τα όρια μιας απλής δικονομικής πλημμέλειας, οδηγώντας στην αποδυνάμωση του ίδιου του πυρήνα της δίκαιης δίκης και καθιστώντας το σχετικό δικαίωμα κενό περιεχομένου⁵⁹.

Σύμφωνα με το άρθρο 244 παρ. 1 περ. γ' ΚΠΔ, το δικαίωμα ενημέρωσης του υπόπτου περιλαμβάνει κατ' ελάχιστον τη γνωστοποίηση των ποινικών διατάξεων, καθώς και των θεμάτων επί των οποίων καλείται να παράσχει εξηγήσεις. Πρόκειται για μια ρύθμιση, η οποία φαίνεται να λαμβάνει υπ' όψιν τον πρώιμο χαρακτήρα της προκαταρκτικής εξέτασης, η οποία συνήθως δεν αφήνει περιθώρια για την διατύπωση ενός «κατηγορητηρίου», το οποίο έχουμε σε επόμενα στάδια της ποινικής διαδικασίας. Από την άλλη όμως η ρύθμιση αυτή δεν επιτρέπει και να μην γνωστοποιηθούν στον ύποπτο τα βασικά στοιχεία της πράξης για την οποία θα παράσχει εξηγήσεις (χρόνος, τόπος, τρόπος συμμετοχής). Η έως τότε κρατούσα νομολογία έδειχνε ανοχή σε τέτοιου είδους παροχή εξηγήσεων «στα τυφλά», αν και η θεωρία υποστήριζε το αντίθετο⁶⁰.

Για παράδειγμα δεν αρκεί η χορήγηση μίας πολυσέλιδης μήνυσης και τα σχετικά έγγραφα που τη συνοδεύουν, αλλά απαιτείται η διευκρίνιση επί των ζητημάτων που καλείται το πρόσωπο να παράσχει εξηγήσεις. Η διάταξη αυτή, η οποία αντικατέστησε το άρθρο 31 παρ. 2 του προϊσχύσαντος ΚΠΔ, αποτυπώνει την επιλογή του νομοθέτη να ενισχύσει ουσιωδώς το περιεχόμενο της ενημέρωσης του υπόπτου ήδη σε πρώιμο στάδιο της διαδικασίας, ώστε να διασφαλίζεται η ουσιαστική και

⁵⁹ Βλ. σχετ. αιτιολογική έκθεση ΣχΚΠΔ 2019, σ.68.

⁶⁰ Η. Αναγνωστόπουλος, «Τα δικαιώματα διερμηνείας, μετάφρασης και ενημέρωσης.. Η νομολογιακή πρόσληψη και ο νέος ΚΠΔ», σ. 113, βλ. ΣυμβΠλημΑθ 2228/2017 με σύμφ. εισ. πρότ. Π. Παπανδρέου, ΠοινΔικ 2017, σ. 973 επ., Στην Αιτιολογική Έκθεση του νέου ΚΠΔ (υπό V.2.) «με τη διατύπωση αυτή εναρμονίζεται (...) η διάταξη με τις αξιώσεις της ως άνω Οδηγίας», ήτοι της Οδηγίας 2012/13/ΕΕ.

αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος υπεράσπισης ήδη από το προανακριτικό στάδιο⁶¹.

Στην παράγραφο 2 του άρθρου 244 ΚΠΔ, ορίζεται ότι η κλήση του υπόπτου προς παροχή εξηγήσεων για πράξη τιμωρούμενη σε βαθμό κακουργήματος, μπορεί να παραλειφθεί, αν από τα στοιχεία της προκαταρκτικής εξέτασης προκύπτει σαφώς ότι ο ύποπτος έχει σχεδιάσει τη φυγή του ή την τέλεση νέων εγκλημάτων και έχουν προκύψει επαρκείς ενδείξεις για την άμεση άσκηση ποινικής δίωξης. Πρόκειται για εξαίρεση περιοριστικού χαρακτήρα, η οποία δικαιολογείται από λόγους προστασίας της δημόσιας ασφάλειας και ως εκ τούτου της ποινικής καταστολής.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη του κ. Χούρσογλου σύμφωνα με τον οποίο: *«Το κατηγορητήριο είναι εξ ορισμού ένα κείμενο που αποτυπώνει μία υπόθεση (...). Συνεπώς θεωρούμε ως θα μπορούσε, και στην προκαταρκτική, να συνταχθεί ένα τέτοιο, προφανώς με εύλογα μειωμένες οντολογικές αξιώσεις, ως προς τον βαθμό της πληρότητάς του»*⁶².

Σαφώς η απλή παράθεση των εφαρμοστέων ποινικών διατάξεων δεν επαρκεί. Αντιθέτως, απαιτείται επαρκής εξειδίκευση των θεμάτων επί των οποίων ζητούνται εξηγήσεις, έστω με παραπομπή σε συγκεκριμένα τμήματα της έγκλησης, της μήνυσης ή άλλων κρίσιμων εγγράφων της δικογραφίας με παράλληλη γνωστοποίηση των βασικών στοιχείων της αξιόποινης πράξης (χρόνου, τόπου, τρόπου συμμετοχής)⁶³. Το παρόν ζήτημα δεν αποτέλεσε μόνο προϊόν θεωρίας, αλλά δικαστηριακής πρακτικής, η οποία «ανεχόταν» την αόριστη κλήση προς παροχή εξηγήσεων, δίχως την γνωστοποίηση βασικών στοιχείων⁶⁴.

3.4.1. Η εκ νέου κλήση του υπόπτου

Σύμφωνα με όσα εκθέσαμε ως άνω για το άρθρο 244 ΚΠΔ, και δη η υποχρέωση μνείας των ποινικών διατάξεων και των ζητημάτων που χρήζουν εξήγησης, διαμορφώνουν ένα επαρκές πλαίσιο ενημέρωσης του υπόπτου. Τούτο δε, καθώς

⁶¹ Βλ. ο.π. Ζήση, σ. 60-61.

⁶² Στ. Χούρσογλου, «Η προκαταρκτική εξέταση στον νέο ΚΠΔ-Συνοπτική παρουσίαση και κριτική αξιολόγηση», ΝοΒ 2021, σ. 51, υποσ. 25.

⁶³ Βλ. ο.π. Αναγνωστόπουλο, «Τα δικαιώματα διερμηνείας, μετάφρασης και ενημέρωσης. Η νομολογιακή πρόσληψη και ο νέος ΚΠΔ», σ. 113.

⁶⁴ ΣυμβΠλημΑθ 2228/2017, ΠοινΔικ 2017, σ. 973 επ., ενώ αντίθετα ΣυμβΕφΠατρ 77/2021, ΤΝΠ, όπου αναφέρεται ότι η ρύθμιση του άρθρου 244§1 εδ. γ' ΚΠΔ «παρέχει ένα αρχικά επαρκές πλαίσιο ενημέρωσης, χωρίς ταυτοχρόνως να δημιουργεί ανυπέρβλητες δυσχέρειες σε πρακτικό επίπεδο».

λαμβάνεται υπόψη ότι, λόγω του πρώιμου σταδίου της διαδικασίας και του μη διαμορφωμένου αντικειμένου της κατηγορίας, καθίσταται αδύνατη η σύνταξη κατηγορητηρίου. Πλην όμως, προς διασφάλιση της αναγκαίας άσκησης του δικαιώματος υπεράσπισης, προβλέπεται στην παράγραφο 4 του άρθρου 244 ΚΠΔ, σε περίπτωση που μετά την ολοκλήρωση της προκαταρκτικής εξέτασης πρόκειται να κινηθεί ποινική δίωξη για πράξη ουσιωδώς διαφορετική από εκείνη που αποτέλεσε το αντικείμενό της, ο ύποπτος καλείται υποχρεωτικά να ασκήσει εκ νέου τα προαναφερθέντα δικαιώματά του, με την επιφύλαξη της παραγράφου 2 του ίδιου άρθρου.

Η εν λόγω ρύθμιση κρίθηκε αναγκαία, όχι μόνο υπό το φως της πάγιας νομολογίας του ΕΔΔΑ επί του ζητήματος, αλλά και διότι σε τέτοιες περιπτώσεις η προφανής προσβολή του δικαιώματος αντίκρουσης της κατηγορίας και υπεράσπισης υπερβαίνει το ίδιο το πλαίσιο της δίκης, καθιστώντας το σχετικό δικαίωμα άνευ ουσιαστικού περιεχομένου. Ως απολύτως αναγκαία για λόγους κράτους δικαίου θεωρήθηκε, περαιτέρω, η αναδιατύπωση του τελευταίου εδαφίου της παραγράφου 2 του άρθρου 31 ΚΠΔ, το οποίο, κατόπιν ενσωματώθηκε ως παράγραφος 3 στο άρθρο 244 του Σχεδίου ΚΠΔ, προβλέποντας ότι η προηγούμενη έγγραφη εξέταση του υπόπτου, η οποία διενεργήθηκε είτε με όρκο είτε χωρίς τη δυνατότητα άσκησης των δικαιωμάτων της παραγράφου 1 εδάφιο β', αφενός δεν επιτρέπεται να ενταχθεί στη δικογραφία και αφετέρου, ότι η τυχόν παραμονή της σε αυτή συνιστά προσβολή του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη.

Ποιο είναι όμως το κλειδί; Η αρχική σκέψη για ρητή πρόβλεψη απόλυτης ακυρότητας θα δημιουργούσε μελλοντικά ζητήματα διάκρισης μεταξύ θεσπισμένων και μη θεσπισμένων απόλυτων ακυροτήτων, υπονομεύοντας τον χαρακτήρα των τελευταίων ως γενικής ρήτρας. Με τη διατύπωση όμως που τελικώς επελέγη καθίσταται σαφές, ότι τόσο η απαγόρευση εισαγωγής της εν λόγω εξέτασης στη δικογραφία, όσο και η απαγόρευση παραμονής της σε αυτή θεμελιώνουν ρητή αποδεικτική απαγόρευση, η παραβίαση της οποίας συνεπάγεται απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας λόγω προσβολής του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη. Με τον έμμεσο αυτό τρόπο επιχειρείται να τεθεί τέλος σε ένα καθεστώς φαινομενικά αμελούς εισαγγελικής πρακτικής, κατά το οποίο παραβλέπονταν η ανεπίτρεπτη παραμονή των παράνομων αυτών εγγράφων στον φάκελο της δικογραφίας με την δικαιολογία του «αρχείου» και υλικού που δεν θα καταστεί αναγνωστέο.

Η πρακτική όμως αυτή, αναιρούσε μεν την σαφή νομοθετική πρόβλεψη περί τήρησης της εξέτασης αυτής αποκλειστικά στο αρχείο της εισαγγελίας, παραβίαζε δε ευθέως και την υποχρέωση που απορρέει από την υπ' αριθμ. 16 κατευθυντήρια γραμμή της Απόφασης 45/166/18.12.1990 της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, σύμφωνα με την οποία οι Εισαγγελείς οφείλουν να απέχουν από τη χρήση αποδεικτικών στοιχείων εις βάρος προσώπων που θεωρούνται δράστες, όταν γνωρίζουν ή ευλόγως πιστεύουν ότι αυτά αποκτήθηκαν μέσω παράνομων μεθόδων που συνιστούν σοβαρή παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων⁶⁵.

3.4.2. Η μεταβολή της κατηγορίας στην ακροαματική διαδικασία

Σύμφωνα με το άρθρο 343§2 ορίζεται ότι : *«Αν από την αποδεικτική διαδικασία και πριν την απόφαση για ενοχή, προκύψουν νέες περιστάσεις, οι οποίες θα μπορούσαν να συνδεθούν με επιτρεπτή μεταβολή της κατηγορίας, το δικαστήριο, εφόσον υποβληθεί σχετικό αίτημα από το κατηγορούμενο, παρέχει σ' αυτόν τον κατά την κρίση του αναγκαίο χρόνο προετοιμασίας. Η πιθανολογούμενη μεταβολή της κατηγορίας ουδέποτε συνιστά λόγο αναβολής της δίκης»*. Όπως εύστοχα παρατηρεί ο κ. Αναγνωστόπουλος⁶⁶, με την διάταξη αυτή αντιμετωπίστηκε *«η μερική ασυμβατότητα της παρ' ημίν νομολογίας προς τις απαιτήσεις της ΕΣΔΑ»* και εναρμονίστηκε ο ΚΠΔ με την Οδηγία 2012/13/ΕΕ⁶⁷.

Κατά το άρθρο 6 παρ. 4 της Οδηγίας σε συνδυασμό με το σημείο 29 του προοιμίου, επιτάσσεται η έγκαιρη ενημέρωση του υπόπτου ή κατηγορουμένου, εφόσον υπάρξει μεταβολή της κατηγορίας η οποία επηρεάζει ουσιωδώς την θέση αυτού. Με τον τρόπο αυτό, διασφαλίζεται η τήρηση των εγγυήσεων της δίκαιης διαδικασίας και καθίσταται δυνατή η ουσιαστική και αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης. Αν και δεν τίθενται κανόνες αναφορικά με την μεταβολή της κατηγορίας από την ίδια την Οδηγία, ή από το Δικαστήριο, εναπόκεινται στις εθνικές νομοθεσίες, και ο τελικός έλεγχος γίνεται υπό το πρίσμα της αποτελεσματικής άσκησης των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου⁶⁸.

⁶⁵ Βλ. ο.π. Ζήση, σ. 60-61.

⁶⁶ Βλ. Αναγνωστόπουλο, ο.π. σ. 115.

⁶⁷ Στην Αιτιολογική Έκθεση του νέου ΚΠΔ αναφέρεται (υπό VI.Γ.) ότι *«καλύπτει θεσμικό κενό του προϊσχύσαντος ΚΠΔ... [και] εξασφαλίζ[ε]ι πληρέστερα το δικαίωμα σε αποτελεσματική υπεράσπιση, όπως προσδιορίζεται αυτό στην πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ για το άρθρο 6 παρ. 1β' ΕΣΔΑ»*.

⁶⁸ Αναγνωστόπουλο, ο.π., σ. 116.

Στην ελληνική νομολογία, δεν επιτρέπεται ο κατηγορούμενος να καταδικαστεί για πράξη που είναι «ουσιωδώς» διαφορετική από εκείνη που περιγράφεται στο κατηγορητήριο. Αντίστοιχα δεν επιτρέπεται να παραπεμφθεί ο κατηγορούμενος για πράξη που διαφέρει ουσιωδώς από εκείνη για την οποία ασκήθηκε ποινική δίωξη και για την οποία απολογήθηκε. Στον αντίποδα, η τροποποίηση ή ακριβέστερη διαμόρφωση της κατηγορίας, ιδίως ως προς τον τόπο, τον χρόνο, τον τρόπο τέλεσης, τη μορφή συμμετοχής και τις λοιπές περιστάσεις της αποδιδόμενης πράξης, καθώς και ως προς τον νομικό χαρακτηρισμό της, είναι, κατά γενικό κανόνα, επιτρεπτή, υπό την προϋπόθεση ότι η πράξη για την οποία επήλθε παραπομπή ή καταδίκη, όπως αυτή εξειδικεύθηκε από τον εισαγγελέα, το δικαστικό συμβούλιο ή το δικαστήριο, κατά περίπτωση, δεν αποκλίνει ουσιωδώς από εκείνη για την οποία ασκήθηκε η ποινική δίωξη, ή περιγράφεται στο κλητήριο θέσπισμα, ή στο παραπεμπτικό βούλευμα⁶⁹.

Περαιτέρω, έχει παγίως κριθεί στη νομολογία ότι η κατά τα ανωτέρω μη επιτρεπτή μεταβολή της κατηγορίας συνεπάγεται απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας, σύμφωνα με το άρθρο 171 παρ. 1β ΚΠΔ. Υπό το πρίσμα, τέλος, του θεμελιώδους δικαιώματος του κατηγορουμένου να ενημερώνεται για την κατηγορία που του αποδίδεται, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 της Οδηγίας και στο άρθρο 6 παρ. 1 περ. α' και β' ΕΣΔΑ, καθώς και για κάθε μεταβολή αυτής που είναι ικανή να επηρεάσει την ουσιαστική άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης, η μεταβολή της κατηγορίας με στοιχεία που δεν ήταν «εγγενή» στην αρχική της διατύπωση, χωρίς προηγούμενη και έγκαιρη ενημέρωση του κατηγορουμένου, ώστε να του παρέχεται η δυνατότητα αποτελεσματικής άμυνας, οδηγεί σε ακυρότητα της διαδικασίας και κατ' εφαρμογή του άρθρου 171 παρ. 1δ ΚΠΔ⁷⁰.

Ο έλεγχος της ελληνικής νομολογίας ως προς τα όρια του επιτρεπτού της μεταβολής της κατηγορίας, υπό το πρίσμα του άρθρου 6 παρ. 4 της Οδηγίας και του άρθρου 6 παρ. 3 περ. α' και β' ΕΣΔΑ, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η προσέγγιση αυτή δεν συμβιβάζεται πάντοτε με τις απαιτήσεις των ανωτέρω διατάξεων και της σχετικής νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Ενδεικτικά, προβληματική εμφανίζεται η άνευ περαιτέρω ελέγχου αποδοχή ως επιτρεπτής της μεταβολής του νομικού χαρακτηρισμού της πράξης, της μορφής συμμετοχής του

⁶⁹ Αναγνωστόπουλο, ο.π. σ. 117.

⁷⁰ Λ. Μαργαρίτη, «Γνώση της κατηγορίας και βαρύτερος χαρακτηρισμός της πράξεως», ΠοινΔικ 2014, σ. 518, Α. Καρρά, *Ποινικό δικονομικό δίκαιο*, 2011, σ. 888 κ.ε.

κατηγορουμένου, της μετατροπής της απόπειρας σε τετελεσμένο έγκλημα, της προσθήκης επιβαρυντικών περιστάσεων ή επιμέρους πράξεων στο πλαίσιο εξακολουθούντος εγκλήματος. Η ελληνική νομολογία, μάλιστα, δεν συνέδεε το επιτρεπτό τέτοιων μεταβολών με την προηγούμενη και έγκαιρη ενημέρωση του κατηγορουμένου ούτε με τη δυνατότητα αποτελεσματικής άσκησης των υπερασπιστικών του δικαιωμάτων, ενώ δεν ελάμβανε υπόψη ούτε το στάδιο της διαδικασίας στο οποίο επερχόταν η επίμαχη μεταβολή (πρωτοβάθμια, κατ' έφεση ή κατ' αναίρεση δίκη), ούτε το εάν τα νέα στοιχεία της τροποποιημένης κατηγορίας ήταν «εγγενή» στην αρχική της διατύπωση⁷¹.

Η ρύθμιση του ισχύοντος ΚΠΔ ανταποκρίνεται, σε ορισμένο βαθμό, στις επιταγές της Οδηγίας και της ΕΣΔΑ, καθώςον παρέχει στον κατηγορούμενο τη δυνατότητα να ζητήσει την παροχή αναγκαίου χρόνου για την προετοιμασία της υπεράσπισής του, μέσω της διακοπής της δίκης, σε περίπτωση πιθανολογούμενης μεταβολής της κατηγορίας. Ωστόσο, η ενεργοποίηση της προστασίας αυτής εξαρτάται αποκλειστικά από την υποβολή σχετικού αιτήματος εκ μέρους του ίδιου του κατηγορουμένου, χωρίς να προβλέπεται υποχρέωση του δικαστηρίου να ενεργήσει αυτεπαγγέλτως προς την κατεύθυνση αυτή. Υπό το πρίσμα αυτό, η νέα ρύθμιση κρίνεται ελλιπής, στο μέτρο που δεν προφυλάσσει τον κατηγορούμενο από τον κίνδυνο αιφνιδιασμού σε περιπτώσεις όπου δεν μπορούσε ευλόγως να προβλέψει την τελικώς επελθούσα μεταβολή της κατηγορίας. Περαιτέρω, δεν αποκλείεται να δημιουργούνται δυσχέρειες στον σχεδιασμό της υπεράσπισης, ιδίως στις περιπτώσεις κατά τις οποίες ο κατηγορούμενος αρνείται πλήρως την αποδιδόμενη πράξη και επιδιώκει πρωτίστως την αθώωσή του⁷².

Κατά τη νομολογία του ΔΕΕ, η οδηγία 2012/13/ΕΕ δεν ορίζει τον τρόπο βάσει του οποίου πρέπει να παρασχεθεί η ενημέρωση αναφορικά με την κατηγορία. Ωστόσο, δεν πρέπει να θίγεται ο σκοπός, ο οποίος επιδιώκεται με το άρθρο 6 παρ. 4 της Οδηγίας, δηλαδή η παροχή δυνατότητας προετοιμασίας της υπεράσπισης και η διασφάλιση του δίκαιου χαρακτήρα της διαδικασίας⁷³. Η σύμφωνη με την Οδηγία ερμηνευτική προσέγγιση της παραγράφου 2 του άρθρου 343 ΚΠΔ, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι, παρά τη στενή γραμματική της διατύπωση, το δικαστήριο υποχρεούται και

⁷¹ Βλ. Αναγνωστόπουλου, ο.π. σ. 117-118.

⁷² Ο.π., σ. 117-118.

⁷³ Απόφαση Covaci της 15.10.2015, C-216/14, σκ. 62-63.

αυτεπαγγέλτως, να προβεί στην αναγκαία ενημέρωση και χορήγηση χρόνου, ώστε να καταστεί δυνατή η ουσιαστική και αποτελεσματική προετοιμασία της υπεράσπισης. Πως όμως καταλήγουμε σε αυτό το συμπέρασμα και από που πηγάζει αυτή η «υποχρέωση»;

Σύμφωνα με την απόφαση της 13.6.2019 Gianluca Moro (C-646/17)⁷⁴ το ΔΕΕ έκρινε ότι «(...) ανεξαρτήτως του χρονικού σημείου κατά το οποίο παρέχονται οι λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με την κατηγορία, ο κατηγορούμενος και ο συνήγορός του πρέπει ιδίως, σύμφωνα με την αρχή της εκατέρωθεν ακροάσεως και της ισότητας των όπλων, να έχουν επαρκή χρόνο για να λάβουν γνώση των πληροφοριών αυτών και να είναι σε θέση να προετοιμάσουν αποτελεσματικά την υπεράσπιση, να υποβάλουν τυχόν παρατηρήσεις και να διατυπώσουν εν ανάγκη κάθε αίτημα, ιδίως σχετικά με την ανάκριση, το οποίο έχουν το δικαίωμα να υποβάλουν δυνάμει του εθνικού δικαίου. Η απαίτηση αυτή επιβάλλει, εφόσον χρειαστεί, να χορηγείται αναβολή της υποθέσεως προς εκδίκασή της σε μεταγενέστερη δικάσιμο (πρβλ. απόφαση της 5ης Ιουνίου 2018, Kolev κ.λπ., C-612/15, EU:C:2018:392, σκέψη 96)». Με βάση την αρχή της σύμφωνης ερμηνείας του εθνικού δικαίου προς το δίκαιο της Ένωσης και δεδομένου ότι η διάταξη της Οδηγίας είναι σαφής, ακριβής και ανεπιφύλακτη και ως εκ τούτου άμεσου αποτελέσματος, ο κατηγορούμενος δύναται να την επικαλεστεί ευθέως ενώπιον του δικαστηρίου και αντίστοιχα ο εθνικός δικαστής οφείλει να αφήσει ανεφάρμοστη κάθε διάταξη που αντίκειται στο ενωσιακό δίκαιο. Συνεπώς το δικαστήριο δυνάμει της υπ' αρ. 6 παρ. 4 διάταξης της Οδηγίας 2012/13/ΕΕ, υποχρεούται και αυτεπαγγέλτως να προβεί στην αναγκαία ενημέρωση του κατηγορουμένου και να του χορηγήσει επαρκή χρόνο, προκειμένου να καταστεί δυνατή η ουσιαστική και αποτελεσματική προετοιμασία της υπεράσπισης του και όχι κατόπιν αιτήσεως του⁷⁵. Η υποχρέωση αυτή δεσμεύει τόσο το πρωτοβάθμιο δικαστήριο όσο και, κατά μείζονα λόγο, το δευτεροβάθμιο και αφορά σε αναβολή της δίκης και όχι διακοπή όπως διατυπώνεται στο άρθρο 343 παρ. 2 νέου ΚΠΔ⁷⁶.

⁷⁴ Διαθέσιμη στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=CELEX:62017CJ0646>.

⁷⁵ Δεν παραβιάστηκε το αρθ. 6 παρ. 3 (α)-(β) ΕΣΔΑ, διότι ο Εισαγγελέας πρότεινε την μεταβολή της κατηγορίας από συναυτουργία σε συνέργεια σε ανθρωποκτονία ενώπιον του ΜΟΕ και οι συνήγοροι του προσφεύγοντος έχοντας τον απαιτούμενο χρόνο προετοιμασίας αγόρευσαν στην επόμενη συνεδρίαση του δικαστηρίου.

⁷⁶ Βλ. Αναγνωστόπουλο, ο.π., σ. 117-118.

3.4.2. Η εισαγγελική παραγγελία ως δικονομική πράξη

Ιδιαίτερη ερμηνευτική σημασία παρουσιάζει η υπ. αριθ. 5/2022 Εγκύκλιος του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου Αχιλλέα Ζήση, η οποία εκδόθηκε προκειμένου να αποσαφηνίσει το περιεχόμενο των δικαιωμάτων του υπόπτου κατά την προκαταρκτική εξέταση. Στην Εγκύκλιο αυτή υπογραμμίζεται ότι το άρθρο 244 ΚΠΔ, το οποίο αντικατέστησε το άρθρο 31 παρ. 2 του προϊσχύσαντος ΚΠΔ, προβλέπει πλέον ευθέως ότι το δικαίωμα ενημέρωσης του υπόπτου περιλαμβάνει κατ' ελάχιστον τη γνωστοποίηση των ποινικών διατάξεων που διερευνώνται και των θεμάτων επί των οποίων θα παράσχει εξηγήσεις.

Η Εγκύκλιος διευκρινίζει ότι, παρά την απουσία διαμορφωμένης κατηγορίας, απαιτείται κατ' ελάχιστον ουσιαστική εξειδίκευση του αντικείμενου της έρευνας, ώστε ο ύποπτος να μπορεί να ασκήσει αποτελεσματικά το δικαίωμα υπεράσπισής του, ενώ προχωρεί και ένα βήμα περαιτέρω. Επισημαίνει μάλιστα τη σημασία της παρ. 4 του άρθρου 244 ΚΠΔ, η οποία προβλέπει την υποχρέωση της εκ νέου κλήσης του υπόπτου σε παροχή εξηγήσεων, αν πρόκειται να ασκηθεί ποινική δίωξη για πράξεις ουσιωδώς διαφορετικές από εκείνες για τις οποίες διενεργήθηκε η προκαταρκτική εξέταση⁷⁷.

Σύμφωνα με την κρατούσα άποψη που αποτυπώνεται στη θεωρία και υποστηρίζεται στο σχετικό σχόλιο, η εισαγγελική παραγγελία για τη διενέργεια προκαταρκτικής εξέτασης, με το περιεχόμενο που προσδιορίζει το αντικείμενο της έρευνας, αποτελεί δικονομική πράξη με σαφή νομική βάση στα άρθρα 243 και 244 ΚΠΔ. Ως εκ τούτου, διαθέτει δικονομική υπόσταση και δεν μπορεί να θεωρηθεί εσωτερικό υπηρεσιακό διαβιβαστικό έγγραφο. Αναλογιζόμενοι ότι η εισαγγελική παραγγελία ενεργοποιεί για παράδειγμα και τον θεσμό της ποινικής διαμεσολάβησης, αντιλαμβανόμαστε ότι αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της δικογραφίας και, εφόσον ζητηθεί, πρέπει να χορηγείται αντίγραφο στον διάδικο, σύμφωνα με τα άρθρα 100 και 244 ΚΠΔ.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι σε περίπτωση εξέτασης του υπόπτου από τον ίδιο τον Εισαγγελέα, προκύπτει ζήτημα ως προς την υποβολή αντιρρήσεων ενώπιον του ίδιου Εισαγγελέα, δηλαδή να αποφασίσει επί αντιρρήσεων που στρέφονται

⁷⁷ «Το πότε η πράξη είναι ουσιωδώς διαφορετική πρέπει να κρίνεται *in concreto* κατ' αναλογία προς τα ισχύοντα για την επιτρεπτή μεταβολή της κατηγορίας», βλ. ο.π. Αναγνωστόπουλο «Τα δικαιώματα διερμηνείας, μετάφρασης και ενημέρωσης. Η νομολογιακή πρόσληψη και ο νέος ΚΠΔ», σ. 113.

κατά αυτού. Έχει κριθεί ότι αρμόδιο όργανο σε τέτοια περίπτωση είναι, σύμφωνα με το άρθρο 307 εδ. γ' ΚΠΔ⁷⁸, το δικαστικό συμβούλιο⁷⁹.

3.5. Νομολογία ΔΕΕ

3.5.1. Η υπόθεση C-660/21

Με την απόφασή του της 22ας Ιουνίου 2023 στην υπόθεση C-660/21 *K.B. και F.S.*, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξέτασε τη σχέση μεταξύ της Οδηγίας 2012/13/ΕΕ και των εθνικών ρυθμίσεων που διέπουν την προβολή δικονομικών ακυροτήτων. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η εν λόγω Οδηγία δεν καθορίζει τον δικονομικό τρόπο με τον οποίο πρέπει να ελέγχεται η παραβίαση του δικαιώματος ενημέρωσης, αφήνοντας στα κράτη μέλη διακριτική ευχέρεια ως προς τη σχετική ρύθμιση, υπό την προϋπόθεση ότι δεν θίγεται η πρακτική και αποτελεσματική άσκηση των κατοχυρωμένων δικαιωμάτων.

Υπό το πρίσμα αυτό, το ΔΕΕ έκρινε ότι δεν αντίκειται στο ενωσιακό δίκαιο εθνική διάταξη η οποία επιβάλλει στον κατηγορούμενο ή στον συνήγορό του την υποχρέωση να προβάλλει ακυρότητα σε συγκεκριμένο στάδιο της ποινικής διαδικασίας, εφόσον, στην πράξη, διασφαλίζεται η δυνατότητα ουσιαστικής ενημέρωσης του κατηγορουμένου και η απρόσκοπτη άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισής του.

Πράγματι, η εν λόγω Οδηγία, αν και θεσπίζει ελάχιστα κοινά πρότυπα ως προς το δικαίωμα ενημέρωσης των υπόπτων και κατηγορουμένων, αφήνει σημαντικά περιθώρια επιλογής στα κράτη μέλη αναφορικά με τον τρόπο υλοποίησης των σχετικών υποχρεώσεων στο εσωτερικό τους δίκαιο. Ελλείπει ενωσιακών δικονομικών κανόνων που να ρυθμίζουν τα ζητήματα ενημέρωσης για τα δικαιώματα και την ποινική κατηγορία, η εφαρμογή της Οδηγίας εναπόκειται στη δικονομική αυτονομία των κρατών μελών. Ωστόσο, στην προκειμένη περίπτωση, το ΔΕΕ δεν προέβη σε έλεγχο

⁷⁸ Αντίθετα ΣυμβΑΠ 1575/2012 (Στ Τμήμα) «Ειδικότερα το προσβαλλόμενο βούλευμα, δέχθηκε ότι το άρθρο 307 εδ. γ' του ΚΠΔ, δεν εφαρμόζεται κατά τη διάρκεια της προκαταρκτικής εξέτασης, καθόσον κατ' αυτήν δεν υπάρχουν διάδικοι και συνεπώς δε νοείται διαφωνία μεταξύ εισαγγελέα και μη υπάρχοντος διαδίκου, έστω και αν δήλωσε παράσταση πολιτικής αγωγής ο παθών με την έγκληση και το δικαίωμα προσφυγής στο Συμβούλιο Πλημμελειοδικών δεν ανήκει στον πολιτικώς ενάγοντα, αλλά στο διάδικο και τέτοιος κατά την έννοια του άνω άρθρου 307 εδ. γ του ίδιου Κώδικα δεν είναι ο εγκαλών προσφεύγων στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης».

⁷⁹ Β. Βράννας, *Η εξέταση του υπόπτου και του κατηγορουμένου υπό το πρίσμα των σχετικών διατάξεων της ΕΣΔΑ και των διεθνών προτύπων*, σ. 550, αρ. 78.

της επίμαχης εθνικής ρύθμισης υπό το πρίσμα των ανωτέρω αρχών, ούτε αξιολόγησε ειδικώς αν η διαδικασία προβολής της ακυρότητας καθιστά δυσχερή ή πρακτικώς αδύνατη την άσκηση των δικαιωμάτων που απορρέουν από την Οδηγία 2012/13/ΕΕ.

Αντιθέτως, επικεντρώθηκε κυρίως στη συμβατότητα της εθνικής ρύθμισης με τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και ιδίως με τα άρθρα 47 και 48 αυτού, ερμηνευόμενα υπό το φως της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Η διαπίστωση ότι η εξεταζόμενη ρύθμιση δεν προσβάλλει, υπό τις συγκεκριμένες περιστάσεις, τον πυρήνα των δικαιωμάτων υπεράσπισης και του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη κρίθηκε επαρκής για τη διατήρησή της σε ισχύ, έστω και υπό προϋποθέσεις.

Η προσέγγιση αυτή αντανακλά την στάση του ΔΕΕ να σεβαστεί τις ιδιαιτερότητες και τις δομικές διαφοροποιήσεις των εθνικών ποινικών δικονομικών συστημάτων, επιβεβαιώνοντας ότι η παρέμβαση του ενωσιακού δικαίου στον τομέα της ποινικής διαδικασίας, οφείλει να παραμένει περιορισμένη και επικουρική. Κατά τον τρόπο αυτό, το Δικαστήριο απέφυγε την υπέρμετρη εναρμόνιση και διατήρησε τον έλεγχο της συμβατότητας των εθνικών ρυθμίσεων κυρίως στο επίπεδο της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως αυτά κατοχυρώνονται στον Χάρτη και την ΕΣΔΑ⁸⁰.

Σε συνδυασμό με την απόφαση C-175/22⁸¹, προκύπτει ότι το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αποδίδει ιδιαίτερη βαρύτητα στον χρονικό και λειτουργικό χαρακτήρα της ενημέρωσης για την κατηγορία. Ειδικότερα, καθίσταται σαφές ότι η γνωστοποίηση τόσο της αρχικής κατηγορίας, όσο και τυχόν μεταβολών αυτής οφείλει να λαμβάνει χώρα σε χρονικό σημείο και υπό συνθήκες που να επιτρέπουν στον κατηγορούμενο να αναπροσαρμόσει ουσιαστικά και αποτελεσματικά την υπερασπιστική του γραμμή.

Υπό το πρίσμα αυτό, το Δικαστήριο αποκλείει πρακτικές εκ των υστέρων ή καθαρά τυπικής ενημέρωσης, οι οποίες, αν και μπορεί να συμμορφώνονται τυπικά με τις απαιτήσεις του εθνικού δικαίου, στερούν το δικαίωμα ενημέρωσης από το

⁸⁰ Βλ. σχόλιο Δ. Λέντζη στην ΔΕΕ της 22.06.2023 C-660/2, Αρμενόπουλος, αριθμός τεύχους 7, 2023, σ. 961-966.

⁸¹ Διαθέσιμη στο:

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=279489&pageIndex=0&doclang=S V&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2606431>.

ουσιαστικό του περιεχόμενο και υπονομεύουν την πρακτική και αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης, όπως αυτά κατοχυρώνονται στην Οδηγία 2012/13/ΕΕ και στον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ένωσης.

3.5.2. Η υπόθεση C282/20

Η απόφαση του Δικαστήριου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην υπόθεση C-282/20 παρουσιάζει ιδιαίτερη ερμηνευτική βαρύτητα αναφορικά με το περιεχόμενο και την πρακτική αποτελεσματικότητα του δικαιώματος ενημέρωσης για την κατηγορία, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 παρ. 3 της Οδηγίας 2012/13/ΕΕ, σε συνδυασμό με το άρθρο 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι το ενωσιακό δίκαιο αποκλείει εθνική ρύθμιση η οποία, μετά την περάτωση της προκαταρκτικής συζήτησης στο ακροατήριο, δεν προβλέπει κανέναν δικονομικό μηχανισμό για την άρση ασάφειας ή την αποκατάσταση ελλείψεων του κατηγορητηρίου, όταν αυτές θίγουν το δικαίωμα του κατηγορουμένου να ενημερωθεί κατά τρόπο επαρκή και λεπτομερή για τη φύση και τον λόγο της κατηγορίας που του αποδίδεται. Κατά το ΔΕΕ, η απουσία τέτοιας δυνατότητας θεραπείας συνεπάγεται άμεση υπονόμηση της ουσιαστικής και αποτελεσματικής άσκησης των δικαιωμάτων υπεράσπισης.

Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στη δεύτερη σκέψη του διατακτικού, με την οποία το Δικαστήριο αναγνωρίζει ενεργό ρόλο στο εθνικό δικαστήριο, επιβάλλοντάς του την υποχρέωση να επιχειρήσει, στο μέτρο του εφικτού, σύμφωνα με το ενωσιακό δίκαιο ερμηνεία των εθνικών διατάξεων που ρυθμίζουν τη μεταβολή της κατηγορίας, δηλαδή την αποσαφήνιση ή τη συμπλήρωση του κατηγορητηρίου από τον εισαγγελέα κατά το στάδιο της κύριας ακροαματικής διαδικασίας. Μόνο στην περίπτωση κατά την οποία το εθνικό δικαστήριο καταλήξει στο συμπέρασμα ότι μια τέτοια σύμφωνη ερμηνεία δεν είναι δυνατή, υποχρεούται να αφήσει ανεφάρμοστη την εθνική διάταξη που αποκλείει την αναστολή της διαδικασίας και την αναπομπή της υπόθεσης στον εισαγγελέα για τη σύνταξη νέου κατηγορητηρίου. Με τον τρόπο αυτό, το ΔΕΕ καθιστά σαφές ότι το δικαίωμα ενημέρωσης για την κατηγορία δεν εξαντλείται σε μια τυπική ή επιφανειακή γνωστοποίηση, αλλά προϋποθέτει τη δυνατότητα ουσιαστικής διόρθωσης δικονομικών πλημμελειών που επηρεάζουν την κατανόηση του κατηγορητηρίου από τον κατηγορούμενο.

Η απόφαση C-282/20 ενισχύει, κατά συνέπεια, τη λειτουργική διάσταση του άρθρου 6 της Οδηγίας 2012/13/ΕΕ, αναδεικνύοντας ότι η σαφήνεια και η πληρότητα της κατηγορίας συνιστούν αναγκαία προϋπόθεση της δίκαιης δίκης και δεν δύνανται να παραμερίζονται στο βωμό επιτάχυνσης της διαδικασίας.

3.6. Νομολογία ΕΔΔΑ

Σύμφωνα με τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης *Mattochia* κατά Ιταλίας⁸², ο προσφεύγων εργαζόταν στη Ρώμη ως οδηγός σχολικού λεωφορείου, το οποίο μετέφερε μαθητές με ειδικές ανάγκες. Η μητέρα μαθήτριας με νοητική υστέρηση υπέβαλε μήνυση ενώπιον των αρμόδιων δικωτικών αρχών, υποστηρίζοντας ότι η κόρη της είχε πέσει θύμα βιασμού από άτομο ονόματι «Massimo». Στη συνέχεια, οι αστυνομικές αρχές ταυτοποίησαν τον προσφεύγοντα ως ύποπτο και διαβίβασαν τη δικογραφία στον εισαγγελέα, με αποτέλεσμα την κίνηση ποινικής διαδικασίας εις βάρος του για «το αδίκημα του εξαναγκασμού σε σεξουαλική πράξη σε βάρος διανοητικά υστερούντος προσώπου, το οποίο φέρεται να τελέσθηκε στη Ρώμη τον Νοέμβριο του 2005». Ο προσφεύγων ενημερώθηκε για τη συγκεκριμένη κατηγορία, την οποία αρνήθηκε κατά το στάδιο της προανάκρισης.

Τελικώς, το Ποινικό Δικαστήριο της Ρώμης τον καταδίκασε τελικώς σε ποινή φυλάκισης τριών ετών για το αδίκημα του βιασμού, ενώ το Εφετείο απέρριψε την ασκηθείσα έφεσή του. Με την έφεση αυτή, ο προσφεύγων είχε προβάλλει, μεταξύ άλλων, ότι η εις βάρος του κατηγορία ήταν πλήρως αόριστη, καθώς στερούνταν συγκεκριμένου προσδιορισμού του χρόνου, του τόπου και των λοιπών ουσιωδών περιστάσεων της πράξης, γεγονός που, κατά τον ισχυρισμό του, του είχε στερήσει τη δυνατότητα άσκησης αποτελεσματικής υπεράσπισης.

Το ΕΔΔΑ τόνισε, ότι η έγκαιρη και λεπτομερής ενημέρωση του κατηγορουμένου σχετικά με την πραγματική και νομική βάση της κατηγορίας, όπως επιτάσσει το άρθρο 6 παρ. 3 στοιχ. α' της ΕΣΔΑ, αποτελεί θεμελιώδη προϋπόθεση για τη διασφάλιση του δίκαιου χαρακτήρα της ποινικής διαδικασίας. Περαιτέρω, δέχθηκε ότι αν και ο απαιτούμενος βαθμός λεπτομέρειας της κατηγορίας μπορεί να διαφοροποιείται ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες κάθε υπόθεσης, η κατηγορία οφείλει να

⁸² ΕΔΔΑ, *Mattochia* κατά Ιταλίας (2000). Βλ. σε Jeremy McBride, *Human Rights and Criminal Procedure-The case law of the European Court of Human Rights*, 2nd edition, Council of Europe, 2018, σ. 294., Βλ. για την εν λόγω προβληματική σε Τζαννετής Α., *Η ταυτότητα της δικονομικής πράξης*, 2010.

είναι επαρκώς σαφής, ώστε να καθιστά δυνατή την πλήρη κατανόηση από τον κατηγορούμενο του εύρους και της φύσης των αποδιδόμενων σε αυτόν πράξεων και να του επιτρέπει την αποτελεσματική προετοιμασία της υπεράσπισής του, όπως προβλέπεται στο άρθρο 6 παρ. 3 στοιχ. β' σε συνδυασμό με το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ.

Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στο γεγονός ότι το ΕΔΔΑ απέρριψε τον ισχυρισμό της Ιταλικής Κυβέρνησης, σύμφωνα με τον οποίο ο προσφεύγων θα μπορούσε να έχει ενημερωθεί πληρέστερα για την κατηγορία, εάν ο συνήγορός του είχε ζητήσει σε προγενέστερο στάδιο πρόσβαση στη δικογραφία⁸³. Το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι τυχόν παραλείψεις του συνηγόρου δεν δύνανται να απαλλάξουν τις αρμόδιες αρχές από την αυτεπάγγελτη υποχρέωσή τους να ενημερώνουν τον κατηγορούμενο για τα ουσιώδη στοιχεία της κατηγορίας που του αποδίδεται.

Υπό τα ανωτέρω δεδομένα, το ΕΔΔΑ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, λόγω της αοριστίας της αρχικής κατηγορίας, η υπεράσπιση αντιμετώπισε σοβαρότατες δυσχέρειες, με συνέπεια ο προσφεύγων να στερηθεί ουσιαστικά της δυνατότητας αποτελεσματικής άσκησης των υπερασπιστικών του δικαιωμάτων, κατά παράβαση των άρθρων 6 παρ. 1 και 6 παρ. 3 στοιχ. α' και β' της ΕΣΔΑ. Περαιτέρω, όσον αφορά τη μεταβολή της κατηγορίας, το Δικαστήριο διαπίστωσε και ως προς το ζήτημα αυτό παραβίαση των ίδιων διατάξεων, κρίνοντας ότι υπήρξε ουσιώδης τροποποίηση της αρχικής κατηγορίας και ότι ο προσφεύγων βρέθηκε αντιμέτωπος με μια νέα, ουσιωδώς διαφορετική εκδοχή της κατηγορίας, χωρίς να του παρασχεθεί η δυνατότητα αποτελεσματικής υπεράσπισης.

Κεφάλαιο IV. Το δικαίωμα πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας

4.1. Το άρθρο 7 Οδηγίας 2012/13/ΕΕ

Το δικαίωμα πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας κατοχυρώνεται στο άρθρο 782 της Οδηγίας κατά το οποίο ορίζεται ότι: *«Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι οι αρμόδιες αρχές χορηγούν πρόσβαση τουλάχιστον στο σύνολο του αποδεικτικού υλικού που κατέχουν υπέρ ή κατά του υπόπτου ή του κατηγορουμένου στο εν λόγω άτομο ή στον συνήγορό του για την διασφάλιση του δίκαιου χαρακτήρα της διαδικασίας και την*

⁸³ ΕΔΔΑ, Matoccia κατά Ιταλίας (2000), αρ. παρ. 63-65.

προετοιμασία της υπεράσπισής του». Στο σημείο 31 του Προοιμίου αναφέρεται ότι: «Για τον σκοπό της παρούσας οδηγίας, η κατά εθνικό δίκαιο πρόσβαση στο αποδεικτικό υλικό της υπόθεσης, το οποίο βρίσκεται στην κατοχή των αρμόδιων αρχών σε συγκεκριμένη ποινική υπόθεση, είτε αυτό συνηγορεί υπέρ είτε κατά του υπόπτου ή κατηγορουμένου, θα πρέπει να περιλαμβάνει την πρόσβαση σε υλικό, όπως έγγραφα και, ενδεχομένως, φωτογραφίες, καθώς και οπτικές και ακουστικές εγγραφές. Τα ανωτέρω υλικά μπορούν να περιέχονται σε φάκελο της υπόθεσης ή να βρίσκονται με οποιαδήποτε άλλη κατάλληλη μορφή στην κατοχή των αρμόδιων αρχών σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο».

Το ως άνω δικαίωμα συμπληρώνει το δικαίωμα ενημέρωσης, αφού ουσιαστικά αποτελεί και την πραγματική γνώση των εγγράφων που στοιχειοθετούν την κατηγορία. Τα πρόσωπα κατόπιν πρόσβασης στο υλικό, δύνανται να ασκήσουν όλα τα δικαιώματα που τους παρέχει ο νόμος αναφορικά για παράδειγμα με τη νομιμότητα ή μη της προέλευσης του αποδεικτικού υλικού, ή να αιτηθούν την διεξαγωγή περαιτέρω αποδείξεων⁸⁴.

Ποια είναι όμως η χρονική στιγμή που ενεργοποιείται το ως άνω δικαίωμα; Θα μπορούσαμε να πούμε κατόπιν της κλήσης για παροχή εξηγήσεων του υπόπτου, όπου του κοινοποιείται και η ποινική διάταξη, καθώς και τα θέματα για τα οποία θα παράσχει εξηγήσεις, ενώ λαμβάνει γνώση και των εγγράφων της δικογραφίας. Σαφώς ο ύποπτος δύναται ο ίδιος ή δια του συνηγόρου του να μελετήσει τη δικογραφία και όλα τα έγγραφα που αποτελούν μέρος αυτής⁸⁵. Δέον να αναφερθεί ότι η πρόσβαση του συνηγόρου στη δικογραφία, δεν μπορεί καθαυτή να αντικαταστήσει και την προσωπική εξέταση της δικογραφίας και του υλικού της από τον ίδιο τον κατηγορούμενο⁸⁶.

Ειδικά κατά το στάδιο της σύλληψης, ο ύποπτος ή κατηγορούμενος πρέπει να έχει πρόσβαση στα έγγραφα που είναι απολύτως αναγκαία για την αμφισβήτηση της νομιμότητας της κράτησης. Πέραν τούτου, σε κάθε περίπτωση και το αργότερο πριν από την εκδίκαση της υπόθεσης, πρέπει να του παρέχεται πρόσβαση σε όλα τα

⁸⁴ Γ. Παπαδημητράκης, «Το δικαίωμα πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας κατ' άρθρο 101 ΚΠΔ υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ», ΠoinΔικ 2014, σ. 776 .

⁸⁵ Ο.π., σελ 775 επ., Γρ. Πεπόνης, Πολιτικώς ενάγων και δικαίωμα λήψης αντιγράφων εκκρεμούς προκαταρκτικής δικογραφίας μετά την ισχύ του Ν. 3346/2005, ΠoinΔικ 2006, 93 επ.

⁸⁶ ΕΔΔΑ Khodorokovskiy και Lebedev κ. Ρωσίας, παρ. 580, Β. Βράννας, *Η εξέταση του υπόπτου και του κατηγορουμένου υπό το πρίσμα των σχετικών διατάξεων της ΕΣΔΑ και των διεθνών προτύπων*, σ. 260-264, υποσ. 165.

αποδεικτικά στοιχεία, υπέρ και κατά του. Πλην όμως, η Οδηγία επιτρέπει κατ' εξαίρεση περιορισμούς για σοβαρούς λόγους προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων τρίτων ή σημαντικού δημοσίου συμφέροντος, υπό την προϋπόθεση ότι οι περιορισμοί αυτοί είναι απολύτως αναγκαίοι και υπόκεινται σε δικαστικό έλεγχο, ώστε να μη θίγεται ο πυρήνας του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη.

4.2. Η μεταφορά της Οδηγίας 2012/13/ΕΕ στην ελληνική έννομη τάξη για πρόσβαση στο υλικό της δικογραφίας

Η ενσωμάτωση της Οδηγίας, όπως ως άνω επισημάναμε, στην ελληνική έννομη τάξη έγινε εμπρόθεσμα με τον Ν. 4236/2014. Ειδικότερα, εντάχθηκαν στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας ρυθμίσεις, οι οποίες συντέιναν στην εναρμόνιση με την Ευρωπαϊκή οδηγία και την ενίσχυση του δικαιώματος ενημέρωσης. Εξαίρεση αυτού υπήρξε το άρθρο 12 παρ. 3 του Ν. 4236/2014, όπου προέβλεψε τον κατά παρέκκλιση περιορισμό του δικαιώματος πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας και αποτέλεσμα αυτού ήταν η παράδοση υποβίβαση του δικαιώματος πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας, ενώ πριν παρεχόταν υψηλότερο επίπεδο προστασίας με το άρθρο 101 ΚΠΔ στην ελληνική έννομη τάξη⁸⁷. Ειδικότερα διατυπώθηκε ως εξής:

«3. Κατά παρέκκλιση από τις παραγράφους 1 και 2, εφόσον δεν θίγεται το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, οι αρμόδιες αρχές, κατά την ανάκριση, προανάκριση ή προκαταρκτική εξέταση, δεν επιτρέπουν την πρόσβαση σε τμήμα του υλικού, αν αυτή ενδέχεται να θέσει σε σοβαρό κίνδυνο τη ζωή ή τα θεμελιώδη δικαιώματα άλλου προσώπου ή αν τέτοια άρνηση είναι απολύτως απαραίτητη για την προστασία σημαντικού δημοσίου συμφέροντος, όπως στις περιπτώσεις κατά τις οποίες η πρόσβαση θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο τη διεξαγωγή έρευνας ή να βλάψει σοβαρά την εθνική ασφάλεια».

Το δικαίωμα πρόσβασης στο αποδεικτικό υλικό της υπόθεσης στην προδικασία ρυθμίζεται στο άρθρο 244 παρ. 1 για τον ύποπτο και στα άρθρα 100 παρ. 1, 105 παρ. 1 και 106 παρ. 1 ΚΠΔ για τον κατηγορούμενο στην ανάκριση, την αστυνομική προανάκριση και την προανάκριση αντίστοιχα. Κατά το προϊσχύον 101 ΚΠΔ, προβλεπόταν η υποχρέωση του ανακριτή να ανακοινώνει στον κατηγορούμενο το

⁸⁷ Βλ. ο.π. Αναγνωστόπουλο, «Τα δικαιώματα διερμηνείας, μετάφρασης και ενημέρωσης. Η νομολογιακή πρόσληψη και ο νέος ΚΠΔ», σ. 111.

κατηγορητήριο και τα έγγραφα της ανάκρισης, καθώς και το δικαίωμα του κατηγορουμένου και του συνηγόρου του να λαμβάνουν αντίγραφα.

Με τον Ν. 4620/2019, η διάταξη αυτή διατυπώθηκε στο άρθρο 100 ΚΠΔ, με τίτλο «Δικαίωμα πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας. Ανακοίνωση των εγγράφων της ανάκρισης», σηματοδοτώντας την εννοιολογική αναβάθμισή του και αναγνωρίζοντας ρητά το δικαίωμα πρόσβασης, συνδεδεμένο με την αποτελεσματική άσκηση της υπεράσπισης. Αυτό ισχύει και στην προανάκριση χωρίς την δυναμική εξαίρεση αναφορικά με το δικαίωμα της ανά μήνα μετά την απολογία εκ νέου λήψεως αντιγράφων, την οποία προέβλεπε το άρθρο 104§1 εδ. β του προϊσχύσαντος ΚΠΔ⁸⁸. Ο περιορισμός του δικαιώματος πρόσβασης, που είχε προβλεφθεί στο άρθρο 12 του Ν 4236/2014 κατά την ενσωμάτωση της Οδηγίας 2012/13/ΕΕ, αγνοώντας το άρθρο 10 αυτής⁸⁹, ορθά απαλείφθηκε με το Ν. 4620/2019, καθώς το άρθρο 101 ΚΠΔ αντικαταστάθηκε με το άρθρο 100 ΚΠΔ, αφού παραβιαζόταν το δικαίωμα ακρόασης του κατηγορουμένου, σύμφωνα με το άρθρο 22 του Συντάγματος και το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη⁹⁰. Ωστόσο όπως θα δούμε ο συγκεκριμένος περιορισμός επανήλθε με το άρθρο 18 Ν. 5232/2025.

4.2.1. Το άρθρο 100 ΚΠΔ

Σύμφωνα με το άρθρο 100 ΚΠΔ, ο κατηγορούμενος έχει δικαίωμα πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας κατά τη διάρκεια της ανάκρισης, συμπεριλαμβανομένων και των απολογιών των συγκατηγορουμένων του⁹¹. Έγινε λόγος για την αποκάλυψη στον κατηγορούμενο προσωπικών δεδομένων τρίτων προσώπων, ήτοι έτερων συγκατηγορουμένων, οι πράξεις των οποίων δεν συνδέονται για παράδειγμα, ή δεν σχετίζονται με τον κατηγορούμενο. Υπό αυτό το πρίσμα, ο ανακριτής αντίστοιχα δεν θα μπορεί να χρησιμοποιήσει σε βάρος του κατηγορούμενου τα ανωτέρω έγγραφα στα οποία δεν επέτρεψε την πρόσβαση. Δεν αποτελεί η άποψη αυτή την επικρατέστερη, διότι αν πράγματι τύγχανε εφαρμογής, θα προκαλούσε πλείστα ζητήματα τόσο στους ίδιους τους ανακριτές, όσο και ως προς την ορθή ενημέρωση του εκάστου κατηγορουμένου για όλο το αποδεικτικό υλικό της δικογραφίας. Τελικώς θα φτάναμε

⁸⁸ Ο.π., σ. 118.

⁸⁹ Η. Αναγνωστόπουλος, Δικαιώματα των κατηγορουμένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση Οι Οδηγίες 2010/64/ΕΕ και 2012/13/ΕΕ», Σάκκουλας, 2017, σ. 166 κ.ε.

⁹⁰ Α. Κωνσταντινίδης, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, σ. 183.

⁹¹ ΣυμβΑΠ 1329/2009 ΝοΒ 2009, σ. 1447, ΣυμβΕφΘρ 36/1988 ΠΧρ 1988, σ. 423.

στο σημείο να υπερτερούν οι διατάξεις των προσωπικών δεδομένων αντί των διατάξεων της ποινικής δικονομίας με αποτέλεσμα την πλημμελή υπεράσπιση του κατηγορουμένου⁹².

Απαιτείται εκ μέρους του ανακριτή η χορήγηση γραπτού κατηγορητηρίου στον κατηγορούμενο. Η εμφάνιση και η απαγγελία της κατηγορίας στο έντυπο δεν αντικαθιστά την υποχρέωση του ανακριτή να εκθέσει πλήρως και με σαφήνεια την πράξη ή τις πράξεις, για τις οποίες κατηγορείται. Η αναφορά στις ποινικές διατάξεις και ο χαρακτηρισμός τους, χωρίς την με σαφήνεια περιγραφή των πραγματικών περιστατικών δεν αρκεί ώστε να υπάρχει νόμιμη απαγγελία της κατηγορίας. Άλλωστε η σύνταξη του κατηγορητηρίου και η διάθεση αυτού δίδεται στον κατηγορούμενο μόλις λάβει προθεσμία για απολογία, προκειμένου να απολογηθεί επί συγκεκριμένης κατηγορίας και δεν επιτρέπεται να συνταχθεί αργότερα, δηλαδή όσο διαρκεί η χορηγηθείσα προθεσμία προς απολογία⁹³.

Αν ο ανακριτής αρνηθεί να χορηγήσει το σύνολο των εγγράφων της δικογραφίας, είτε οπτικοακουστικού υλικού, ο κατηγορούμενος δύναται κατ' άρθρο 307β', να προσφύγει στο δικαστικό συμβούλιο⁹⁴.

4.2.2. Το άρθρο 18 του Ν.5232/2025

Με το άρθρο 18 Ν. 5232/2025 προστέθηκε στο άρθρο 100 ΚΠΔ η παράγραφος 3, σύμφωνα με την οποία: *«Κατά παρέκκλιση από τις παρ. 1 και 2, εφόσον δεν τίγεται το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, όπως έχει ερμηνευθεί, ιδίως από την πάγια νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), οι αρμόδιες δικαστικές και εισαγγελικές αρχές, κατά την ανάκριση, προανάκριση ή προκαταρκτική εξέταση αδικημάτων που προσβάλλουν μη προσωποπαγή έννομα αγαθά, δύναται, με ειδική αιτιολογία, να μην επιτρέψουν, την πρόσβαση σε τμήμα του υλικού, εξαιρουμένου εκείνου στο οποίο στηρίζεται κατά βάση η σύλληψη και η προσωρινή κράτηση του κατηγορουμένου, αν η πρόσβαση ενδέχεται να θέσει σε άμεσο και σοβαρό κίνδυνο τη ζωή ή τα θεμελιώδη δικαιώματα άλλου προσώπου ή αν τέτοια άρνηση είναι απολύτως απαραίτητη για την προστασία σημαντικού δημοσίου συμφέροντος και ιδίως σε περιπτώσεις κατά τις οποίες θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο τη διεξαγωγή έρευνας ή*

⁹²Γ. Πλαγάκος, *Ο Ανακριτής*, 2021, σ. 499.

⁹³ Ο.π. σ. 497-498.

⁹⁴ Κ. Φράγκος, Online κατ' άρθρο ερμηνεία Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, sakkoulas-online, άρθ. 100, αρ. 4.

να βλάψει σοβαρά την εθνική ασφάλεια. Κατά της ανωτέρω άρνησης, ο κατηγορούμενος ή ο συνήγορός του έχει το δικαίωμα να υποβάλει αντιρρήσεις ενώπιον του αρμοδίου δικαστικού συμβουλίου, το οποίο αποφασίζει αμετάκλητα».

Η ανωτέρω προσθήκη η οποία είχε καταργηθεί με τον Ν. 4620/2019, συνιστά μία απόπειρα του Έλληνα νομοθέτη να ρυθμίσει το ζήτημα της πρόσβασης του υπόπτου ή κατηγορουμένου στο υλικό της δικογραφίας στο πλαίσιο της ενσωμάτωσης της Οδηγίας 2012/13/ΕΕ για το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών. Αναμενόμενο είναι η ρύθμιση αυτή να θεωρηθεί πισωγύρισμα προκαλώντας έντονες αντιδράσεις στη θεωρία και τον δικηγορικό κλάδο, καθώς εισάγει έναν περιορισμό του δικαιώματος πρόσβασης στο αποδεικτικό υλικό, με σοβαρές επιπτώσεις στην ορθή και αποτελεσματική άσκηση των υπερασπιστικών δικαιωμάτων. Ήδη η συγκριμένη διάταξη επικρίθηκε από την Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων, την Ελληνική Εταιρεία Ποινικού Δικαίου, καθώς και από την Ένωση Δικαστών και Εισαγγελέων⁹⁵.

Ήδη από το στάδιο της πρότασης της Οδηγίας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είχε επισημάνει, με την επεξηγηματική της έκθεση της 20ής Ιουλίου 2010, ότι η πρωτοβουλία βασίζεται στο άρθρο 82 παρ. 2 ΣΛΕΕ και αποσκοπεί στη βελτίωση της προστασίας των δικαιωμάτων των υπόπτων και κατηγορουμένων στον κοινό ευρωπαϊκό χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης. Όπως υπογράμμισε η Επιτροπή, η υφιστάμενη κατάσταση στα κράτη μέλη χαρακτηριζόταν από σημαντικές ελλείψεις και ανομοιομορφία ως προς τον χρόνο, τον τρόπο και την έκταση της ενημέρωσης των διαδίκων για τα θεμελιώδη δικονομικά τους δικαιώματα, γεγονός που καθιστούσε αναγκαία τη θέσπιση κοινών ελάχιστων προτύπων (minimum standards). Οι σχετικές διαπιστώσεις βασίστηκαν, μάλιστα, σε εμπειρικές έρευνες που ανέδειξαν ότι η φαινομενική εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών δεν συνοδευόταν από ουσιαστική και αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων υπεράσπισης⁹⁶.

Στο πλαίσιο αυτό, η Οδηγία 2012/13/ΕΕ αντιμετωπίζει το δικαίωμα ενημέρωσης για τη φύση και τον λόγο της κατηγορίας, όχι ως ένα αποσπασματικό δικαίωμα μεταξύ άλλων, αλλά ως ένα ενιαίο και αδιαίρετο δικαίωμα, το οποίο

⁹⁵ Δ. Αρβανίτης, «Ο ρόλος του εθνικού δικαστή κατά την εφαρμογή των Οδηγιών του «Οδικού Χάρτη» για την ενίσχυση των ποινικοδικονομικών δικαιωμάτων», Ευρωπαϊκό Δίκαιο, 3/2025.

⁹⁶ Θ. Σοφός, «Το υπερνομοθετικό δικαίωμα του υπόπτου και του κατηγορουμένου να γνωρίζει τη φύση και τον λόγο της κατηγορίας στο στάδιο της προδικασίας», διαθέσιμο στο: <https://www.aparaskevi-images.gr/2025/10/04/195044/amp/>.

περιλαμβάνει ως αναγκαία συστατικά στοιχεία, τόσο την ενημέρωση για την κατηγορία, όσο και την πρόσβαση στο αποδεικτικό υλικό που είναι ουσιώδες για την προετοιμασία της υπεράσπισης.

Όπως είδαμε ανωτέρω, κατά το άρθρο 7 παρ. 4 της Οδηγίας, επιτρέπεται κατ' εξαίρεση ο προσωρινός αποκλεισμός της πρόσβασης σε τμήμα του αποδεικτικού υλικού, εφόσον συντρέχει σοβαρός κίνδυνος για τη ζωή ή τα θεμελιώδη δικαιώματα άλλου προσώπου ή εφόσον ο περιορισμός είναι απολύτως αναγκαίος για την προστασία σημαντικού δημοσίου συμφέροντος, όπως η διασφάλιση της διεξαγωγής της έρευνας ή η εθνική ασφάλεια. Ωστόσο, ο εν λόγω περιορισμός τελεί ρητώς υπό την προϋπόθεση ότι δεν θίγεται το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη.

Το Προοίμιο της Οδηγίας⁹⁷ ενισχύει περαιτέρω τη θέση αυτή, διευκρινίζοντας ότι οι περιορισμοί πρόσβασης, πρέπει να σταθμίζονται έναντι των δικαιωμάτων υπεράσπισης, να λαμβάνουν υπόψη το στάδιο της ποινικής διαδικασίας και να ερμηνεύονται στενά, σύμφωνα με την αρχή της δίκαιης δίκης, όπως αυτή κατοχυρώνεται στην ΕΣΔΑ και ερμηνεύεται από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Όπως έχει επισημανθεί στη θεωρία, η διατύπωση της Οδηγίας στο σημείο αυτό είναι μάλλον αόριστη και ενέχει τον κίνδυνο υπέρμετρων περιορισμών εκ μέρους των κρατικών αρχών, γεγονός που καθιστά αναγκαία μια αυστηρή και περιοριστική ερμηνεία των σχετικών εξαιρέσεων. Δεν είναι τυχαίο ότι η αρχική πρόταση της Επιτροπής προέβλεπε στενότερους λόγους περιορισμού, περιοριζόμενους ουσιαστικά στην προστασία της ζωής άλλων προσώπων, ή σε λόγους εσωτερικής ασφάλειας, ακριβώς για να αποτραπεί η κατάχρηση της σχετικής δυνατότητας.

Υπό το πρίσμα αυτό, η νέα παράγραφος 3 του άρθρου 100 ΚΠΔ εγείρει σοβαρά ζητήματα συμβατότητας με τη ratio της Οδηγίας 2012/13/ΕΕ. Η ρύθμιση προβλέπει μεν τη δυνατότητα προσβολής της άρνησης πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας

⁹⁷ «Η κατά την παρούσα οδηγία πρόσβαση στο αποδεικτικό υλικό το οποίο έχουν οι αρμόδιες αρχές στην κατοχή τους, είτε συνηγορεί υπέρ είτε κατά του υπόπτου ή κατηγορουμένου, μπορεί να απαγορευθεί, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, εάν μπορεί να θέσει σε σοβαρό κίνδυνο τη ζωή ή τα θεμελιώδη δικαιώματα άλλου προσώπου ή εάν η απαγόρευση είναι απολύτως απαραίτητη για να προστατευθεί σημαντικό δημόσιο συμφέρον. Η απαγόρευση πρέπει να σταθμισθεί έναντι των δικαιωμάτων υπεράσπισης του υπόπτου ή κατηγορουμένου, λαμβάνοντας υπόψη τα διάφορα στάδια της ποινικής διαδικασίας. Οι περιορισμοί πρόσβασης θα πρέπει να ερμηνεύονται στενά και σύμφωνα με την αρχή του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη σύμφωνα με την ΕΣΔΑ και όπως ερμηνεύεται στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου».

ενώπιον του αρμοδίου δικαστικού συμβουλίου, ωστόσο ο ελληνικός κώδικας ποινικής δικονομίας δεν προέβλεπε τέτοιο περιορισμό. Άλλωστε στην οδηγία 2012/13/ΕΕ ορίζεται το ελάχιστο επίπεδο προστασίας, ενώ ο περιορισμός του δικαιώματος δεν δύναται να ισχύει σε περιπτώσεις σύλληψης ή κράτησης. Στόχος δηλαδή της Οδηγίας ήταν να περιορίσει τους λόγους μίας ήδη υπάρχουσας εξαίρεσης στην εκάστοτε εθνική έννομη τάξη. Πλην όμως η Ελλάδα δεν προέβλεπε τέτοια εξαίρεση, ώστε να διευκρινιστούν οι λόγοι περιορισμού, ήδη από το 2019 που καταργήθηκε η εν λόγω διάταξη με τον Ν. 4620/2019, όπως ως άνω αναλύσαμε.

Πέραν των ανωτέρω, η «λύση» που υιοθετήθηκε με την νέα διάταξη του άρθρου 18 του Ν. του Ν.5232/2025, μετακυλίζει στον ύποπτο ή κατηγορούμενο ένα δυσανάλογο βάρος. Ειδικότερα, ο τελευταίος καλείται, προτού ακόμη έχει σαφή γνώση του αποδεικτικού υλικού και ενδεχομένως, προτού του αποδοθεί επίσημα κατηγορία, να αιτιολογήσει τις αντιρρήσεις του και να εκθέσει υπερασπιστικούς ισχυρισμούς, με κίνδυνο να υπονομεύσει ο ίδιος το δικαίωμα σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης.

Η προβληματικότητα της ρύθμισης αναδεικνύεται ακόμη εντονότερα υπό το φως της πάγιας νομολογίας του ΕΔΔΑ, σύμφωνα με την οποία οι περιορισμοί πρόσβασης στο αποδεικτικό υλικό, δεν επιτρέπεται να ματαιώνουν ή να δυσχεραίνουν την αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης. Σε περιπτώσεις όπου η απόκρυψη κρίσιμων στοιχείων καθιστά αδύνατη την ουσιαστική αντίκρουση της κατηγορίας, ή την αμφισβήτηση της νομιμότητας της σύλληψης ή κράτησης, το Δικαστήριο έχει επανειλημμένως κρίνει, ότι παραβιάζεται το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη. Υπό τις συνθήκες αυτές, η επιλογή του υπόπτου ή κατηγορουμένου να ασκήσει αιτιολογημένα το δικαίωμα σιωπής, αναδεικνύεται συχνά ως η μόνη ασφαλής υπερασπιστική στρατηγική, προκειμένου να αποφευχθεί η παγίδευσή του λόγω ελλιπούς ενημέρωσης.

Συμπερασματικά, η προσθήκη της παραγράφου 3 στο άρθρο 100 ΚΠΔ, παρά την επίκληση της ανάγκης συμμόρφωσης με την Οδηγία 2012/13/ΕΕ, φαίνεται να απομακρύνεται από το πνεύμα και τον σκοπό της, διότι σκοπός της Οδηγίας ήταν ο περιορισμός των εξαιρέσεων που ήδη προβλέπονταν στις εθνικές έννομες τάξεις. Συνεπώς, αντί να ενισχύει την πρακτική και αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος ενημέρωσης και πρόσβασης στη δικογραφία, εισάγει έναν γενικό και δυνητικά καταχρηστικό περιορισμό, που ο εθνικός δικαστής θα πρέπει να αφήσει

ανεφάρμοστο⁹⁸. Υπό την έννοια αυτή, η επίμαχη νομοθετική παρέμβαση δεν συνιστά βήμα προόδου, αλλά μάλλον ένα βήμα πίσω σε σχέση με τις εγγυήσεις που επιδιώκει να κατοχυρώσει το ενωσιακό δίκαιο και η νομολογία των ευρωπαϊκών δικαστηρίων, ζητήματα που θα μας απασχολήσουν στην δικαστηριακή πρακτική και ίσως αποτελούν έναυσμα για υποβολή προδικαστικών ερωτημάτων από τα εθνικά δικαστήρια.

4.3. Νομολογία ΕΔΔΑ

Αξίζει να αναφερθεί η υπόθεση Α.Τ. κατά Λουξεμβούργου, όπου το ΕΔΔΑ κλήθηκε να εξετάσει, κατά πόσο η μη παροχή πρόσβασης στη δικογραφία πριν από την πρώτη εξέταση ενώπιον του ανακριτή, συνιστούσε παραβίαση του δικαιώματος υπεράσπισης κατά το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ. Ο προσφεύγων είχε αρχικώς συλληφθεί και εξεταστεί από την αστυνομία χωρίς την παρουσία δικηγόρου, ενώ την επομένη εξετάστηκε από τον ανακριτή με συνήγορο. Κατά την εξέταση αυτή επιβεβαίωσε τις προηγούμενες καταθέσεις του, πλην όμως τα εθνικά δικαστήρια, κατά την καταδίκη του, έλαβαν υπόψη τις αντιφάσεις και τις μεταβολές των εκδοχών του ως στοιχείο αξιολόγησης της αξιοπιστίας του. Ως προς το ζήτημα της πρόσβασης στη δικογραφία, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, κατά το εθνικό δίκαιο, η πλήρης πρόσβαση δεν κατοχυρωνόταν πριν από την πρώτη ανάκριση, αλλά αμέσως μετά. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι τέτοιοι περιορισμοί στο αρχικό στάδιο της διαδικασίας είναι επιτρεπτοί για λόγους που άπτονται της προστασίας της αποτελεσματικότητας της έρευνας, της μυστικότητας των στοιχείων και των δικαιωμάτων τρίτων. Πιο συγκεκριμένα, έκρινε ότι το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ δεν επιβάλλει απεριόριστη και πλήρη πρόσβαση στο υλικό της δικογραφίας, ήδη πριν από την πρώτη εξέταση ενώπιον του ανακριτή, εφόσον διασφαλίζεται συνολικά η δίκαιη ισορροπία της διαδικασίας και παρέχεται εγκαίρως η δυνατότητα ουσιαστικής προετοιμασίας της υπεράσπισης. Το Δικαστήριο επίσης επισήμανε ότι δεν αποτελεί αρμοδιότητά του να ερμηνεύσει αυτοτελώς την Οδηγία 2012/13/ΕΕ, επισημαίνοντας ωστόσο ότι το άρθρο 7 προβλέπει παροχή πρόσβασης στο υλικό «εγκαίρως», ώστε να διασφαλίζεται η αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης, χωρίς να απαιτείται κατ' ανάγκην πρόσβαση πριν από την πρώτη ανακριτική πράξη. Υπό τα δεδομένα αυτά, το ΕΔΔΑ κατέληξε ότι η νομική συνδρομή κατά την ανάκριση δεν κατέστη αναποτελεσματική αποκλειστικά λόγω της μη προηγούμενης

⁹⁸ Δ. Αρβανίτης, «Ο ρόλος του εθνικού δικαστή κατά την εφαρμογή των Οδηγιών του «Οδικού Χάρτη» για την ενίσχυση των ποινικοδικονομικών δικαιωμάτων», Ευρωπαϊκό Δίκαιο, 3/2025.

πρόσβασης στη δικογραφία, εφόσον το σύνολο της διαδικασίας διατήρησε τον δίκαιο χαρακτήρα της⁹⁹.

Ως προς τον περιορισμό του δικαιώματος πρόσβασης, σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, στις υποθέσεις *Natunen κατά Φινλανδίας*¹⁰⁰ και *Janatuinen κατά Φινλανδίας*¹⁰¹ έχει επισημανθεί ότι: «(...) το δικαίωμα αποκάλυψης των σχετικών αποδεικτικών στοιχείων δεν είναι απόλυτο δικαίωμα. Σε κάθε ποινική διαδικασία μπορεί να υπάρχουν ανταγωνιστικά συμφέροντα, όπως η εθνική ασφάλεια ή η ανάγκη προστασίας μαρτύρων που κινδυνεύουν από αντίποινα ή η διατήρηση μυστικών αστυνομικών μεθόδων διερεύνησης εγκλημάτων, τα οποία πρέπει να σταθμίζονται έναντι των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου. Σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να είναι αναγκαίο να αποκρυβούν ορισμένα αποδεικτικά στοιχεία από την υπεράσπιση, ώστε να διαφυλαχθούν τα θεμελιώδη δικαιώματα άλλου ατόμου ή να διασφαλιστεί σημαντικό δημόσιο συμφέρον. Ωστόσο, μόνο τα μέτρα που περιορίζουν τα δικαιώματα της υπεράσπισης τα οποία είναι απολύτως αναγκαία είναι επιτρεπτά βάσει του άρθρου 6 § 1. Επιπλέον, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι ο κατηγορούμενος θα τύχει δίκαιης δίκης, οι δυσκολίες που προκαλούνται στην υπεράσπιση από τον περιορισμό των δικαιωμάτων της πρέπει να αντισταθμίζονται επαρκώς από τις διαδικασίες που ακολουθούνται από τις δικαστικές αρχές». Επίσης, το ΕΔΔΑ στις υποθέσεις *Rowe και Davis κατά Ηνωμένου Βασιλείου*¹⁰², *Jasper κατά Ηνωμένου Βασιλείου*¹⁰³, *Fitt κατά Ηνωμένου Βασιλείου*¹⁰⁴, *Natunen κ. Φινλανδίας*¹⁰⁵, *Janatuinen κατά Φινλανδίας*¹⁰⁶, έχει διατυπώσει τη θέση πως σε περίπτωση που ορισμένα αποδεικτικά στοιχεία αποκρύπτονται λόγω δημοσίου συμφέροντος, το θέμα της αναγκαιότητας επιβολής περιορισμών στην πρόσβαση του

⁹⁹ «Το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία και το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών», Έκθεση Συστάσεων ΕΕΔΑ| Οδηγός Νομολογίας ΕΔΔΑ και ΔΕΕ, 23/11/2015, διαθέσιμο στο: https://www.nchr.gr/images/pdf/apofaseis/dikaih_dikh/FAKELOS_Dier_Met-Enhm.pdf, σ. 100-101.

¹⁰⁰ Παρ. 40

¹⁰¹ Παρ. 42

¹⁰² Παρ. 62

¹⁰³ Παρ. 53

¹⁰⁴ Παρ. 46

¹⁰⁵ Παρ. 41

¹⁰⁶ Παρ. 43

υπεράσπιστή σε αυτά, δίδεται στα εθνικά δικαστήρια, αφού και το ίδιο το ΕΔΔΑ δεν δύναται να ελέγξει και να αξιολογήσει στοιχεία που δεν έχουν ποτέ αποκαλυφθεί¹⁰⁷.

Στην υπόθεση *Mooren* κατά Γερμανίας της 09.07.2009¹⁰⁸, όπου ετέθη το ζήτημα παραβίασης του άρθρου 6§3 εδ. β της ΕΣΔΑ, καθώς και του άρθρου 584 της ΕΣΔΑ, το ΕΔΔΑ επισήμανε ότι η χορήγηση στον συλληφθέντα κατηγορούμενο πρόσβασης αποκλειστικά σε τετρασέλιδη περίληψη του φακέλου της υπόθεσης είχε ως αποτέλεσμα τον ουσιώδη περιορισμό των δικαιωμάτων υπεράσπισής του, ιδίως ως προς τη δυνατότητά του να προσβάλει αποτελεσματικά, με ένδικα μέσα, τη νομιμότητα της κράτησής του. Παράλληλα, το Δικαστήριο έκρινε ότι η απλή προφορική ενημέρωση του κατηγορουμένου σχετικά με τα αποδεικτικά στοιχεία που είχαν συλλεγεί σε βάρος του δεν ανταποκρινόταν στις απαιτήσεις που απορρέουν από τη Σύμβαση. Επιπλέον, το γεγονός ότι το εθνικό δικαστήριο αναγνώρισε σε μεταγενέστερο στάδιο την ύπαρξη παραβίασης των δικονομικών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου και, εν συνεχεία, επέτρεψε στον συνήγορο υπεράσπισής του την πλήρη και απρόσκοπτη πρόσβαση στη δικογραφία, δεν κρίθηκε από το ΕΔΔΑ επαρκές για την αποκατάσταση των ελλειμμάτων της διαδικασίας.

Η παροχή πρόσβασης μόνο στο συνήγορο δεν συνιστά παραβίαση σύμφωνα με την απόφαση *Kamasinski* κατά Αυστρίας. Ωστόσο εάν ο κατηγορούμενος δεν εκπροσωπείται από συνήγορο, θα πρέπει να έχει πλήρη πρόσβαση στο υλικό, διαφορετικά παραβιάζεται το δικαίωμα της αυτοπρόσωπης υπεράσπισής του¹⁰⁹.

Στην υπόθεση *Shishkov* κατά Βουλγαρίας, το Δικαστήριο έκρινε ότι, σε περίπτωση κατηγορουμένου ο οποίος τελεί υπό καθεστώς κράτησης, οι πληροφορίες και τα αποδεικτικά στοιχεία που αφορούν τη νομιμότητα της στέρησης της ελευθερίας του οφείλουν, σε κάθε περίπτωση, να τίθενται στη διάθεση του συνηγόρου υπεράσπισης, ακόμη και όταν υφίσταται ο κίνδυνος να πληγεί η αποτελεσματικότητα μιας εν εξελίξει έρευνας. Περαιτέρω, το ΕΔΔΑ έχει δεχθεί την επιβολή παρόμοιων περιορισμών και για λόγους προστασίας του δημοσίου συμφέροντος, υπό την

¹⁰⁷ Β. Βράννας, *Η εξέταση του υπόπτου και του κατηγορουμένου υπό το πρίσμα των σχετικών διατάξεων της ΕΣΔΑ και των διεθνών προτύπων*, σ. 260-264, υποσ. 164.

¹⁰⁸ Διαθέσιμη: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-93528%22%7D>.

¹⁰⁹ ΕΔΔΑ, 18.3.1997, *Foucher* κατά Γαλλίας.

προϋπόθεση ότι τηρείται η απαιτούμενη ισορροπία μεταξύ των αντικρουόμενων συμφερόντων.

Συμπέρασμα-Συζήτηση

Από την ανάλυση που προηγήθηκε καθίσταται σαφές ότι η Οδηγία 2012/13/ΕΕ συνιστά κομβική ενωσιακή παρέμβαση στο πεδίο της ποινικής δικονομίας, διότι μετασχηματίζει το δικαίωμα ενημέρωσης από γενική εγγύηση σε ένα λειτουργικό πλέγμα συγκεκριμένων υποχρεώσεων των κρατών μελών. Το δικαίωμα ενημέρωσης αποκρυσταλλώνεται, πλέον, σε τρεις εκφάνσεις, την ενημέρωση για τα θεμελιώδη δικονομικά δικαιώματα (άρθρο 3), την ενημέρωση για την κατηγορία (άρθρο 6) και την πρόσβαση στο υλικό της δικογραφίας (άρθρο 7). Η συστηματική αυτή διάρθρωση έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς αναδεικνύει ότι η ενημέρωση δεν αποτελεί τυπικό στάδιο της διαδικασίας, αλλά προϋπόθεση για την αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης και ως εκ τούτου για τη διασφάλιση του δίκαιου χαρακτήρα της ποινικής διαδικασίας.

Η Οδηγία 2012/13/ΕΕ αντλεί κατευθύνσεις από τις βασικές συμβατικές εγγυήσεις των άρθρων 5 και 6 ΕΣΔΑ και ιδίως από τη νομολογία του ΕΔΔΑ, η οποία διαδραματίζει καίριο ρόλο στο δικαίωμα ενημέρωσης, συνδέοντάς το άρρηκτα με την αποτελεσματική προετοιμασία της υπεράσπισης και τη δυνατότητα ουσιαστικού δικαστικού ελέγχου. Η συμβολή του ΕΔΔΑ είναι καθοριστική και ως προς την απαίτηση σαφήνειας της κατηγορίας αλλά και της αποτροπής αιφνιδιασμού της υπεράσπισης, καθώς και ως προς την ανάγκη πρόσβασης σε κρίσιμα στοιχεία της δικογραφίας όταν τίθεται ζήτημα νομιμότητας της κράτησης. Η Οδηγία δεν περιορίζεται στη γενική αναφορά «ενημέρωση», αλλά προσδιορίζει την άμεση ενημέρωση και την λεπτομερή περιγραφή της κατηγορίας σε απλή και κατανοητή γλώσσα, ιδίως δε για τα ευάλωτα πρόσωπα.

Η νομολογία του ΔΕΕ λειτουργεί συμπληρωματικά προς το ΕΔΔΑ, με επίκεντρο το κριτήριο ότι τα δικαιώματα ενημέρωσης δεν πρέπει να απομένουν θεωρητικά ή προσχηματικά. Παρότι το ΔΕΕ αναγνωρίζει την δικονομική αυτονομία των κρατών μελών, ιδίως σε ζητήματα όπως ο τρόπος και το στάδιο προβολής ακυροτήτων, θέτει σαφείς οριοθετήσεις όταν εθνικοί κανόνες οδηγούν σε πρακτική αποδυνάμωση του δικαιώματος ενημέρωσης, είτε επειδή δεν προβλέπουν αποτελεσματικό μηχανισμό θεραπείας ελλείψεων και ασάφειας του κατηγορητηρίου είτε επειδή μετατρέπουν την ενημέρωση σε μεταγενέστερη και ανεπαρκή παροχή πληροφοριών που δεν επιτρέπει πραγματική οργάνωση της άμυνας. Έτσι, η Οδηγία δεν λειτουργεί απλώς ως «κατώτατο επίπεδο» προστασίας, αλλά και ως κριτήριο ελέγχου

της εθνικής ρύθμισης υπό το πρίσμα της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας και των δικαιωμάτων υπεράσπισης, όπως αυτά κατοχυρώνονται και στον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων.

Η ενσωμάτωση στην εθνική μας έννομη τάξη, συνέβαλε ουσιωδώς στην ενίσχυση των εγγυήσεων ενημέρωσης και δη του υπόπτου. Η ελληνική δικονομία διέθετε ήδη πλέγμα δικαιωμάτων υπεράσπισης, όμως ο καθοριστικός παράγοντας για την πρακτική άσκησή τους είναι η έγκαιρη και κατανοητή ενημέρωση του υπόπτου ή κατηγορουμένου, ιδίως στα πρώιμα στάδια, όταν οι επιλογές της υπεράσπισης είναι κρίσιμες και οι συνέπειες της άγνοιας μη αναστρέψιμες. Η εισαγωγή ρητών υποχρεώσεων ενημέρωσης, η πρόβλεψη εγγράφου δικαιωμάτων για τους συλληφθέντες και η σύνδεση της παράλειψης με δικονομικές συνέπειες συμβάλλουν στη διασφάλιση της δικαιοσύνης της διαδικασίας. Ταυτόχρονα, η εθνική ρύθμιση επιχειρεί να ισορροπήσει με τις ανάγκες της προδικασίας, όπου η κατηγορία βρίσκεται υπό διαμόρφωση, χωρίς όμως αυτό να δικαιολογεί κλήση του υπόπτου προς παροχή εξηγήσεων «στα τυφλά». Η υποχρέωση γνωστοποίησης του αντικειμένου της έρευνας και η πρόβλεψη εκ νέου κλήσης σε περίπτωση ουσιωδώς διαφορετικής πράξης μετά την περάτωση της προκαταρκτικής εξέτασης αποτελούν κρίσιμες εγγυήσεις έναντι αιφνιδιασμού, υπό την προϋπόθεση ότι εφαρμόζονται ουσιαστικά και όχι τυπικά.

Η Οδηγία 2012/13/ΕΕ δεν αποτελεί απλή κωδικοποίηση προϋφιστάμενων εγγυήσεων, αλλά ενισχύει το δικαίωμα ενημέρωσης, επιδιώκοντας παράλληλα να περιορίσει τον κίνδυνο παραβίασης των δικαιωμάτων υπεράσπισης. Η τελική αποτελεσματικότητα της Οδηγίας, εξαρτάται από την ενσωμάτωση της στις εθνικές έννομες τάξεις και στην πρακτική της εφαρμογή μέσω της νομολογίας εκάστοτε κράτους-μέλους. Παρέχεται η ενημέρωση «άμεσα» και «λεπτομερώς», γνωστοποιούνται οι τυχόν μεταβολές της κατηγορίας και κυρίως δίδεται ο απαραίτητος χρόνος προετοιμασίας υπεράσπισης μετά την ενημέρωση;

Η ενσωμάτωση της Οδηγίας 2012/13/ΕΕ στην ελληνική έννομη τάξη μπορεί να αξιολογηθεί ως κατ' αρχήν ορθή σε νομοθετικό επίπεδο, πλην όμως εντοπίζονται και ορισμένες αστοχίες ιδίως στην πρακτική της εφαρμογή. Ο εθνικός νομοθέτης προέβη σε ουσιώδεις παρεμβάσεις στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, εισάγοντας ρητές υποχρεώσεις ενημέρωσης του υπόπτου και του κατηγορουμένου, ενισχύοντας την θέση του υπόπτου και θεσμοθετώντας τη χορήγηση εγγράφου δικαιωμάτων. Ωστόσο, η

αποτελεσματικότητα των ρυθμίσεων αυτών εξαρτάται αποφασιστικά από την ερμηνεία και εφαρμογή τους από τις διωκτικές και δικαστικές αρχές. Ειδικότερα, ζητήματα όπως η επάρκεια και η χρονική στιγμή της ενημέρωσης για την κατηγορία, η ουσιαστική γνωστοποίηση μεταβολών αυτής και η πραγματική δυνατότητα πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας εξακολουθούν να αναδεικνύουν εντάσεις μεταξύ της τυπικής συμμόρφωσης προς την Οδηγία και της πρακτικής άσκησης των δικαιωμάτων υπεράσπισης. Ο κίνδυνος μετατροπής της ενημέρωσης σε τυπική διαδικαστική πράξη, αποκομμένη από τον σκοπό της ουσιαστικής προετοιμασίας της άμυνας, δεν έχει εξαλειφθεί πλήρως, ιδίως στο στάδιο της προδικασίας. Συνεπώς, η πλήρης εναρμόνιση με την Οδηγία 2012/13/ΕΕ δεν εξαντλείται στη νομοθετική της μεταφορά, αλλά προϋποθέτει μια σταθερά προσανατολισμένη στη νομολογία του ΔΕΕ και του ΕΔΔΑ ερμηνευτική πρακτική, η οποία θα αντιμετωπίζει το δικαίωμα ενημέρωσης όχι ως τυπική υποχρέωση των αρχών, αλλά ως θεμελιώδη όρο της δίκαιης ποινικής διαδικασίας.

Βιβλιογραφία

Α. Ελληνικά Βιβλία

- Αναγνωστόπουλος Η., *Δικαιώματα των κατηγορουμένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση: οι Οδηγίες 2010/64/ΕΕ και 2012/13/ΕΕ*, Αθήνα 2017.
- Βράννας Β., *Η εξέταση του υπόπτου και του κατηγορουμένου υπό το πρίσμα των σχετικών διατάξεων της ΕΣΔΑ και των διεθνών προτύπων*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2025.
- Δαγτόγλου, Δ., *Συνταγματικό Δίκαιο – Ατομικά Δικαιώματα*, Τόμος Α΄, 2η αναθ. έκδ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα–Κομοτηνή 2005.
- Καρράς, Α., *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, Εκδόσεις: Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2011.
- Κωνσταντινίδης Α., *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο Βασικές έννοιες*, 5η έκδ., Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2022.
- Παπαδαμάκης Αδ., *Ποινική Δικονομία Θεωρία-Πράξη-Νομολογία*, 10η έκδ., Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2021
- Παπαδαμάκης Αδ., *Ποινική Δικονομία*, Αθήνα 2012.
- Πλαγάκος Γ., *Ο Ανακριτής*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2021
- Τζαννετής Α., *Η ταυτότητα της δικονομικής πράξης*, Αθήνα 2010.
- Τσόλκα Ολ., *Οι ενωσιακοί «ελάχιστοι κανόνες» για τα δικαιώματα εκζητουμένων, υπόπτων και κατηγορουμένων προσώπων*, Το Φιλελεύθερο Ποινικό Δίκαιο - Τόμος στη μνήμη του Καθηγητή Ποινικού Δικαίου Στέφανου Παύλου, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 2024.

Β. Ελληνικά Άρθρα σε Περιοδικά – Συλλογικούς Τόμους

- Αναγνωστόπουλος, Η., «Τα δικαιώματα διερμηνείας, μετάφρασης και ενημέρωσης- Η νομολογιακή πρόσληψη και ο νέος ΚΠΔ», στο Η Ποινική Δικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Τάσεις και Προκλήσεις, Πρακτικά 8ου Συνεδρίου Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, σ. 93 κ.ε.
- Ανδρουλάκης, Ι., Παρατήρηση σε ΣυμβΠλημΑθ 1668/2019, Ποινικά Χρονικά 2020, σ. 144 κ.ε.

- Αρβανίτης, Δ., «Τα δικαιώματα πρόσβασης σε συνήγορο και νομικής βοήθειας στην ΕΕ», στο Η Ποινική Δικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Τάσεις και Προκλήσεις, Πρακτικά 8ου Συνεδρίου Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, σ. 69 κ.ε.
- Δ. Αρβανίτης, «Ο ρόλος του εθνικού δικαστή κατά την εφαρμογή των Οδηγιών του «Οδικού Χάρτη» για την ενίσχυση των ποινικοδικονομικών δικαιωμάτων», ΤΝΠ QUALEX, ΕυΔικ, 3/2025 .
- Βούλγαρης, Δ., Παρατηρήσεις στην ΑΠ 851/2014, ΠοινΧρ2016, σ. 38 κ.ε.
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ., «Κοινές δικονομικές αρχές ως βάση μιας διακρατικής ποινικής καταστολής», Ποινικά Χρονικά 2007, σ. 673 κ.ε.
- Δεληδήμος, Ν., «Η αυτοενοχοποίηση του κατηγορουμένου και η ελληνική πρόσληψη της απαγόρευσής της», ΝοΒ 2018, σ. 1778 επ.
- Μαργαρίτης, Λ., «Γνώση της κατηγορίας και βαρύτερος χαρακτηρισμός της πράξεως», Ποινική Δικαιοσύνη 2014, σ. 518 κ.ε.
- Παπαδημητράκης, Γ., «Το δικαίωμα πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας κατ' άρθρο 101 ΚΠΔ υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ», Ποινική Δικαιοσύνη 2014, σ. 776 κ.ε.
- Πεπόνης, Γρ., «Πολιτικώς ενάγων και δικαίωμα λήψης αντιγράφων εκκρεμούς προκαταρκτικής δικογραφίας μετά τον Ν. 3346/2005», Ποινική Δικαιοσύνη 2006, σ. 93 κ.ε.
- Χούρσογλου, Στ., «Η προκαταρκτική εξέταση στον νέο ΚΠΔ – Συνοπτική παρουσίαση και κριτική αξιολόγηση», ΝοΒ 2021, σ. 51 κ.ε.

Γ. Νομοθετικά κείμενα

- Αιτιολογική Έκθεση Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.
- Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και Προαιρετικά Πρωτόκολλα.
- Οδηγία 2012/13/ΕΕ.
- Πρόγραμμα μέτρων για την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης των ποινικών αποφάσεων, ΕΕ C 12/10 της 15.1.2001.
- Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ).
- Συμπεράσματα Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Τάμπερε (1999).
- Ψήφισμα του Συμβουλίου της 30.11.2009, ΕΕ C 295/4.12.2009.

Δ. Ελληνική νομολογία

- 851/2014 ΑΠ
- ΣυμβΠλημΠειρ 751/2021
- ΣυμβΑΠ 1575/2012.
- ΣυμβΑΠ 1329/2009 ΝοΒ 2009.1447
- ΣυμβΕφΘρ 36/1988 ΠΧρ 1988.423.

Ε. Νομολογία ΔΕΕ

- ΔΕΕ, 5.6.2018, *Kolev κ.λπ.*, C-612/15.
- ΔΕΕ, 13.6.2019, *Gianluca Moro*, C-646/17.
- ΔΕΕ, 19.9.2019, *EP*, C-467/18.
- ΔΕΕ, 16.12.2021, *AB κ.λπ.*, C-203/20.
- ΔΕΕ, 7.9.2023, *Rayonna Prokuratura Lovech*, C-209/22.
- ΔΕΕ, 22.6.2023, *K.B. και F.S.*, C-660/21.

ΣΤ. Νομολογία ΕΔΔΑ

- ΕΔΔΑ, *Kamasinski κατά Αυστρίας*, 19.12.1989.
- ΕΔΔΑ, *De Salvador Torres κατά Ισπανίας*, 24.10.1996.
- ΕΔΔΑ, *Foucher κατά Γαλλίας*, 18.03.1997.
- ΕΔΔΑ, *Mattoccia κατά Ιταλίας*, 25.07.2000.
- ΕΔΔΑ, *Rowe και Davis κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 16.02.2000.
- ΕΔΔΑ, *Jasper κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 16.02.2000.
- ΕΔΔΑ, *Fitt κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 16.02.2000.
- ΕΔΔΑ, *Hermi κατά Ιταλίας*, 18.10.2006.
- ΕΔΔΑ, *Miriaux κατά Γαλλίας*, 26.09.2006.
- ΕΔΔΑ, *Casse κατά Λουξεμβούργου*, 27.04.2006.
- ΕΔΔΑ, *Mattei κατά Γαλλίας*, 19.12.2006.
- ΕΔΔΑ, *Juha Nuutinen κατά Φινλανδίας*, 24.04.2007.
- ΕΔΔΑ, *Zaichenko κατά Ρωσίας*, 18.02.2010.
- ΕΔΔΑ, *Natunen κατά Φινλανδίας*, 31.03.2009.
- ΕΔΔΑ, *Janatuinen κατά Φινλανδίας*, 08.12.2009.
- ΕΔΔΑ, *Khodorkovskiy και Lebedev κατά Ρωσίας*, 25.07.2013.
- ΕΔΔΑ, *A.T. κατά Λουξεμβούργου*, 09.04.2015.

Z. Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Sanders, A. – Young, R., *Criminal Justice*, 2nd ed., London 2000.
- Allegrezza, S. – Covolo, V., «The Directive 2012/13/EU on the Right to Information in Criminal Proceedings», *European Criminal Law Review* 2016.
- Wahl, T., «Die EU-Richtlinien zur Stärkung der Strafverfahrensrechte im Spiegel der EMRK», *ERA Forum* 2017.
- Soo, A., *Key issues of the right to information under Directive 2012/13/EU*, University of Tartu, Justice Programme 2014–2020.
- McBride, J., *Human Rights and Criminal Procedure – The Case Law of the ECtHR*, 2nd ed., Council of Europe, 2018.
- European University Institute – Migration Policy Centre, Florence 2020.
- 20 Years since Tampere: A New Momentum for EU Justice and Home Affairs?

H. Διαδικτυακές Πηγές

- Μυλωνόπουλος, Χ., «Το Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας», διαθέσιμο στο: <http://www.mylonopoulos.gr/publication/article/49/to-eyropaiko-poiniko-dikaio-meta-ti-synthiki-tislisavonas.html>.
- Σοφός, Θ., «Το υπερνομοθετικό δικαίωμα του υπόπτου και του κατηγορουμένου να γνωρίζει τη φύση και τον λόγο της κατηγορίας στο στάδιο της προδικασίας», διαθέσιμο στο: <https://www.aparaskevi-images.gr/2025/10/04/195044/>.
- «Το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία και το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών», Έκθεση Συστάσεων ΕΕΔΑ| Οδηγός Νομολογίας ΕΔΔΑ και ΔΕΕ, 23/11/2015, διαθέσιμο στο: https://www.nchr.gr/images/pdf/apofaseis/dikaih_dikh/FAKELOS_Dier_Met-Enhm.pdf.